

RAPPORT

MULTIPLEK

PLEINWEG - ZUIDPLEIN

ANNE LIEN VAN DER LINDEN
MEI 2016

TU DELFT ARCHITECTUUR // VELDACADEMIE

CECILE CALIS
BAS GREMMEN
DAAN ZANDBELT
PIETER GRAAFF

VOORWOORD

De laatste tijd zijn er veel tijdelijke projecten opgezet. Pop-up winkels vullen tijdelijk de leegstand in stedelijke centra en bottom-up initiatieven dragen bij aan de leefbaarheid van een gebied. Alleen al in Rotterdam zijn veel van dit soort projecten op te noemen.

De Test Site in het Central District is met de Luchtsingel een bekend voorbeeld. Door middel van crowdfunding en subsidie is een houten voetgangersbrug geconstrueerd die gebieden in ontwikkeling met elkaar verbindt. Deze gebieden zijn op zich weer bottom-up projecten. Clubs en restaurants die in een pand zitten wat op de slooplijst staat en de herontwikkeling van een uit gebruik geraakt treinstation. Deze gebieden zijn nu hotspots geworden van de stad.

Aan het einde van een zonnige dag staat de Biergarten tot de randen vol met mensen die in hetzelfde gebied een hapje eten om vervolgens in de aangrenzende clubs tot de vroege uurtjes door te dansen. Er is een binding met het gebied ontstaan. Google streetview van enkele jaren geleden laat een onherkenbaar verlaten straathoek zien waar nu veel levendigheid is. Waarom werkt dit project zo goed? Wat trekt mensen naar dit gebied toe? Wat is de toekomst voor dit project? Ik kom zelf graag in dit gebied en dit vraag ik me wel eens af. Wat maakt dit gebied zo speciaal? Is deze manier van ontwikkelen ook toepasbaar op andere delen van de stad? En deze manier van ontwerpen? Of zijn er andere ontwerpingrepen nodig voor een andere locatie?

Dit zijn allemaal vragen die mij interesseren, het thema tijdelijkheid speelt hier een belangrijke rol in. Wat is deze rol precies? Hoe kan tijdelijkheid worden gedefinieerd binnen dit project en uit welke aspecten bestaat het? Stapsgewijs ontwikkelen, pop-up en placemaking zijn maar een paar aspecten van tijdelijkheid.

Veel van dit soort tijdelijke projecten hebben betrekking tot de openbare ruimte en de publieke plint. Vaak is het doel van deze projecten dan ook om mensen binnen een bepaald gebied samen te brengen en de binding met dit gebied te vergroten.

De publieke plint en de directe omgeving vind ik een interessante opgave. Wat definieert een prettige openbare ruimte? Hoe verhouden de openbare ruimte en een plint zich tot elkaar? Kunnen zij elkaar versterken of beïnvloeden? Vooral de interactie tussen de verschillende schalen is een complexe, maar interessante opgave.

*Schiestraat Rotterdam in 2008, voor de transformatie
(google streetview, december 2015)*

*Schiestraat Rotterdam na de transformatie, bar Bar zit er sinds 2013
(barbar.nu, december 2015)*

INHOUD

INLEIDING	5
PROJECTOPZET	6
Probleemstelling	
Onderzoeksvraag	
Methodiek	
Maatschappelijke relevantie	
Wetenschappelijke relevantie	
1. ACHTERGROND	8
1.1 Ruimtelijk	9
1.2 Sociaal en Economisch	12
2. LOCATIE	19
2.1 Functies in de wijk	20
2.2 Winkelplint en restaurant	22
3. ONDERZOEK	27
3.1 Openbare ruimte	28
3.2 Invulling hoekpand	31
3.3 Strategie	33
3.4 Conclusie	37
4. ONTWERP	39
4.1 Openbare ruimte	40
4.2 Hoekpand	42
5. CONCLUSIE EN TERUGKOPPELING	49
5.1 Conclusie	50
5.2 Terugkoppelin	51

INLEIDING

Het Pleinweg-Zuidplein gebied is al een tijd een punt van aandacht voor de gemeente Rotterdam. Met verschillende projecten en programma's wordt geprobeerd de wijk te verbeteren. Zowel de sociaal-economische aspecten als ruimtelijk.

In dit rapport worden deze aspecten geanalyseerd op verschillende schaalniveaus. Van de hele wijk tot op het hoekpand van de Pleinweg-Zuidplein, de uitgekozen ontwerplocatie. Via literatuur, workshops en gesprekken wordt onderzocht waar er ruimte is voor verbetering en hoe dit kan worden gerealiseerd met de bestaande potentie van het gebied.

Een invulling en programmering van het hoekpand voorziet in de sociaal-economische aspecten van de opgave en een ontwerp voor het pand, gevel en de buitenruimte geeft de ruimtelijkheid vorm. Daarnaast wordt een strategie beschreven hoe dit project zou kunnen worden gerealiseerd.

PROJECT OPZET

PROBLEEMSTELLING

Er zijn twee aspecten die een rol spelen binnen dit project. Aan de ene kant is er een ruimtelijk probleem. Het Pleinweg-Zuidplein gebied is ontworpen met de focus op auto. Dit is ten koste gegaan van de openbare ruimte met betrekking op voetgangers en fietsers. Oversteken is vaak moeilijk, de Pleinweg kan maar op enkele plekken worden overgestoken. Daarnaast is de openbare ruimte niet ingericht op verblijf maar als verkeersruimte. Dit terwijl er genoeg potentie is om de ruimte aantrekkelijk in te richten voor langzaam verkeer. Ook de (winkel)plinten nodigen nu niet uit tot verblijf.

Aan de andere kant is er een sociale vraag naar buurtfuncties. De buurt is bestempeld als focuswijk. Dit houdt in dat de gemeente Rotterdam verschillende initiatieven heeft lopen om het gebied te verbeteren. Ook op ruimtelijk gebied. Vanuit de wijk zelf bestaat de behoefte aan zelfvoorzienendheid en onafhankelijkheid van de gemeente. Ook het gebrek aan hoogwaardige horeca valt onder deze sociale vraag.

ONDERZOEKSVRAAG

Dit project heeft als doel om een ontwerpvoorstel te geven waarbij een oplossing wordt geboden voor zowel de sociale vraag naar buurtfuncties en horeca, als een oplossing voor de openbare ruimte waarbij de focus op de voetganger komt te liggen. De wisselwerking tussen stedenbouwkundig- en architectonisch niveau is hierbij een belangrijk punt.

Hoe kan een ontwerp op stedenbouwkundig en architectonisch niveau een oplossing bieden voor het Pleinweg-Zuidplein gebied waarbij zowel de sociaal-economische aspecten als het ruimtelijke aspect wordt belicht?

METHODIEK

LOCATIE ANALYSE

Contextonderzoek naar de geschiedenis van het gebied en naar de actuele situatie. Waarbij zowel de ruimtelijke als de sociale en economische aspecten worden belicht.

- Gemeentelijke bronnen
- Workshops en bijeenkomsten

LITERATUURONDERZOEK

Theoretisch onderzoek naar een leefbare openbare ruimte, de ruimtelijke eisen voor een restaurant en buurtfunctie en naar een realisatie strategie met tijdelijke aspecten.

- Literatuurbronnen
- Gesprekken

MAATSCHAPPELIJKE RELEVANTIE

Grote investeringen in de gebouwde omgeving worden steeds minder gedaan, er is namelijk weinig tot geen geld voor. Daarom wordt nu gezocht naar een nieuwe manier van ontwikkelen waar meerdere kleine investeringen door de tijd heen een grote impact hebben op een gebied. Tijdelijkheid en integraal ontwerpen spelen hier een belangrijke rol in.

Dit project probeert beide thema's te combineren om zo snel mogelijk stapsgewijs een stedelijk gebied te verbeteren. Dit kan bijdragen aan een betere leefbaarheid van een wijk. De maatschappelijke relevantie is echter beperkt omdat dit een fictief project betreft en de resultaten niet kunnen worden getoetst.

WETENSCHAPPELIJKE RELEVANTIE

Er is al veel gepubliceerd over tijdelijke en flexibele initiatieven. Veel van deze publicaties gaan over manieren om deze initiatieven te ontwikkelen. Omdat elk initiatief locatiespecifiek is, worden er geen ontwerpregels opgesteld, maar een manier van ontwikkelen aangereikt. Het project zoals beschreven in dit rapport is ook locatiespecifiek. Echter, door de terugkoppeling wordt bekeken hoe het opgestelde ontwerp kan worden ingezet als generiek ontwerpinstrument. Dit kan een nieuwe invalshoek bieden binnen de tijdelijkheid. Sinds dit een fictieve opgave is, kan de werking van dit ontwerpinstrument niet worden getoetst. Dit beperkt de wetenschappelijke relevantie.

1. ACHTERGROND

1.1 RUIMTELIJK

De Pleinweg is in de jaren '20 en '30 ontworpen en aangelegd als route naar de toekomstige Maastunnel en als brede verkeersboulevard (Meurs, 2009). De Maastunnel maakte een route van Amsterdam naar Parijs mogelijk en is de verbinding van Rotterdam Zuid met Noord. De eigenschappen van het straatprofiel en het karakter van de bebouwing laat zien dat de weg bedoeld is voor auto's. De lange, autonome en eenvoudige bouwblokken begeleiden de auto over de brede weg. Haar naam heeft de Pleinweg te danken aan het feit dat zij twee pleinen verbindt, het Maastunnelplein en het Zuidplein.

Het Zuidplein is als openbare ruimte opgenomen in het stedenbouwkundige uitbreidingsplan door A. Burgdorffer in 1917. Later is dit in 1928 uitgewerkt door Witteveen (rotterdamwoont.nl). Tussen 1940 en 1965 bevond zich hier het Brabantse Dorp, een complex noodwoningen.

In 1960 is begonnen met de aanleg van de metro. Dit traject verbindt Zuid met het Rotterdam aan de andere kant van de Maas. Later werd dit traject verder uitgebreid naar het zuiden. Aan de randen van het gebied kwamen een woongebouw, bedrijfsverzamelgebouw, het Ikazia ziekenhuis, een zwembad en een schouwburg in het hart van het gebied. Er werd ruimte vrijgelaten voor het winkelcentrum eind jaren '60. Dit werd geïntegreerd met een metrostation. Ook evenementenlocatie Ahoy werd gebouwd. Op het maaiveld is een busstation gekomen. Het overdekte winkelcentrum was een succes en zorgde voor een snelle groei van het gebied. Het was namelijk het eerste grote overdekte winkelcentrum van Nederland, het trok veel bezoekers. Na een tijdje was echter de nieuwigheid er vanaf (rotterdam.nl).

VAN AUTO NAAR VOETGANGER

Voordat de auto onderdeel uitmaakte van het straatbeeld, was de straat van iedereen. Pas toen vanaf de jaren '20 de auto werd gebruikt door de massa's is er een onderverdeling ontstaan (C. Montgomery, 2015). Door deze nieuwigheid zijn veel stedenbouwkundige plannen na die tijd gefocused op het faciliteren van de auto.

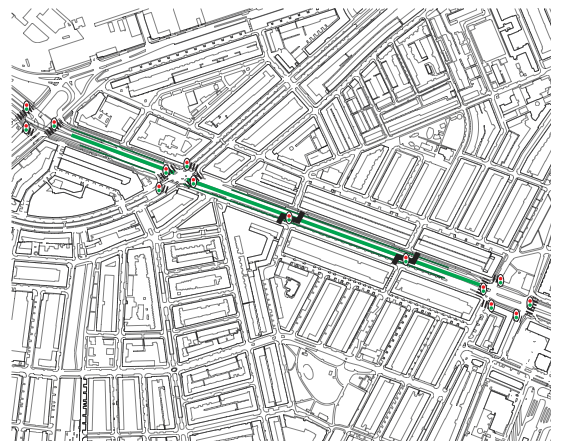
De Pleinweg is hier een duidelijk voorbeeld van. Het is een snelweg dwars door een woonwijk. De bijna een kilometer lange weg is maar op vijf plekken over te steken. Of op een druk kruispunt, of smalle kronkelende oversteekplaats. Beide versies hebben stoplichten (zie figuur 1.1).

Ook het Zuidplein is gericht op de auto. Bezoekers komen aan met de auto en parkeren deze in de parkeergarage, of ze komen met het openbaar vervoer. Het is een bestemming op zich. Bezoekers hebben bijna geen reden om zich buiten het winkelcentrum te begeven. Het maaiveld wordt gedomineerd door een drukbezocht busstation en door parkeerplekken.

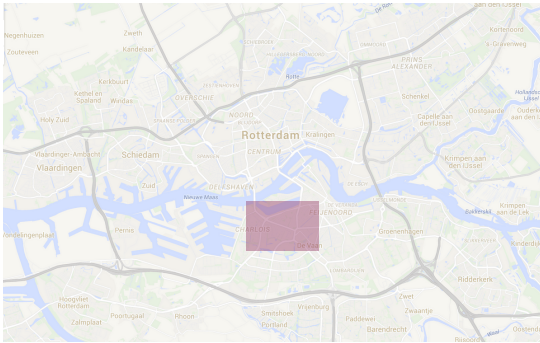
De laatste decennia is er een nieuwe tendens ontstaan. Jane Jacobs en Jan Gehl zijn belangrijke spelers geweest binnen dit keerpunt. Zij pleiten om de stad terug te geven aan de voetgangers en fietsers.

Ook gemeente Rotterdam erkent dit probleem en heeft verschillende initiatieven lopen om het Pleinweg-Zuidplein gebied aantrekkelijk te maken voor langzaam verkeer. Hart van Zuid is een grootschalig project om een centrum voor Rotterdam Zuid te creëren. Dit project is een publiek-private samenwerking met Ballast-Nedam. Het winkelcentrum wordt naar buiten gekeerd door middel van een nieuwe entree. Het busstation wordt een verdieping verhoogd zodat het maaiveld vrijkomt voor voetgangers. Een nieuwe winkelplint en nieuwe functies, zoals het Kunstenpand, moeten het gebied herontwikkelen. Inspraak en ideeën van bewoners worden hier in ook meegenomen.

Stadsontwikkeling Rotterdam heeft verschillende workshops georganiseerd om een herontwerp te maken voor de Pleinweg. In samenwerking met Londense architect Julian Lewis is uiteindelijk een boodschappenlijst opgesteld met verschillende ingrepen, groot en klein, die de Pleinweg moeten verbeteren waarbij de focus ligt op het langzame verkeer. Een belangrijk onderdeel hiervan is de oversteekbaarheid en een duidelijke identiteit van de Pleinweg. Het wordt immers het visitekaartje van Rotterdam genoemd.

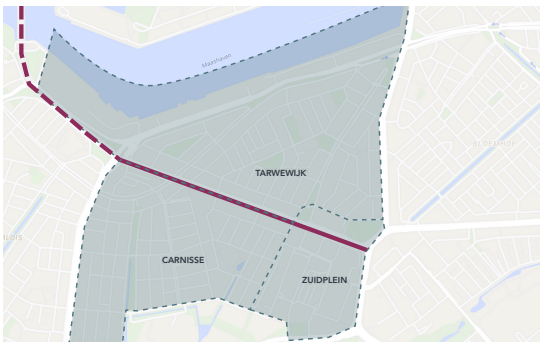
>>
Figuur 1.1
Oversteekplaatsen op de
Pleinweg
bron: eigen tekening

<<

Figuur 1.2
Situatie Rotterdam
bron: maps.google.com

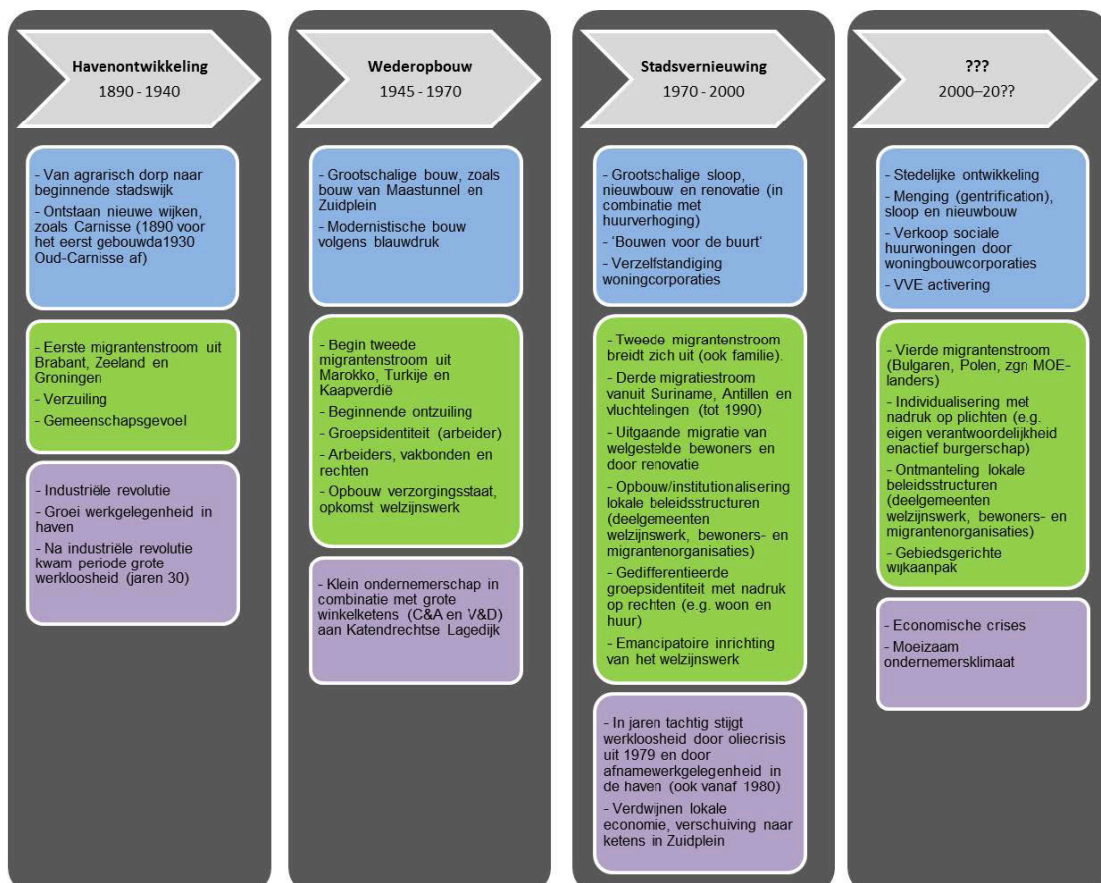
Figuur 1.3
Historische
pleinweg
bron: <https://janelburg.wordpress.com/2015/06/01/pleinweg-1956/>

<<

Figuur 1.4
Situatie Pleinweg
bron: maps.google.com

Figuur 1.5
luchtfoto
Pleinweg
bron: www.bing.com/maps/

Figuur 1.6
Historische ontwikkeling
van carnisse

*Carnisse in Transitie, 2012,
Frank van Steenberg
Julia Wittmayer, Drift
Rotterdam*

1.2 SOCIAAL EN ECONOMISCH

De ruimtelijke en fysieke kenmerken zijn maar één aspect van het gebied. De sociale en economische kant spelen ook een belangrijke rol voor het gebruik van de ruimte.

GESCHIEDENIS EN DEMOGRAFIE

Charlois heeft zich sinds begin 20e eeuw ontwikkeld als havenarbeiderswijk. Er was behoefte aan meer woningen voor de arbeiders in de haven en de petroleumbedrijven. Vanaf 1900 kwamen de arbeiders uit de rest van Nederland om hier in de haven te werken. Later, vanaf 1965 kwam deze migrantenstroom van verder. Voornamelijk Marokkanen, Turken en iets later ook Surinamers en Antillianen vestigden zich in Charlois. Ook nu nog komen er gastarbeiders in het gebied wonen. Deze keer zijn het voornamelijk mensen uit Polen Roemenië en Bulgarije.

Hiermee gepaard gaat een veranderende mentaliteit. Steenbergen en Wittmayer beschrijven dit in hun essay 'Carnisse in Transitie?'. Van gemeenschaps- of dorpsgevoel voor de groei van de haven, naar groepsidentiteit van de havenarbeider. Later werd deze groepsidentiteit gedifferentieerd door de verschillende etniciteiten van de migranten. Tegenwoordig is er veel meer sprake van individualisering (zie ook figuur 1.6). Dit draagt ook bij aan een mindere binding met de wijk.

Vanaf de jaren '80 ontstond er ook een uitwaartse migrantenstroom. De welgestelde bewoners trokken weg. Door deze migrantenstromen (in en uit) wordt Charlois, en met name Carnisse, als ontvangstkamer van Rotterdam bestempeld.

Migranten komen hier wonen vanwege de lage huren. Later verhuizen zij weer, op zoek naar een betere omgeving.

Dit is nog steeds zichtbaar in de data van het gebied. Er is veel verhuiscgenigheid in de wijken. Het valt op dat de meeste mutatie binnen de wijk Charlois plaats vindt. Bewoners blijven blijkbaar liever in dezelfde wijk, maar in een andere buurt. In zowel in Carnisse als in Tarwewijk zijn meer mensen vertrokken dan dat zij er gingen wonen. Ten opzichte van het inwonersaantal op 1 januari 2014 is dit een percentage van 9,4% en 12,5% in respectievelijk Carnisse en Tarwewijk. De uitwaartse (migranten)stroom is dus nog steeds van deze tijd.

Ook het multiculturele aspect is altijd in het gebied gebleven. In heel Rotterdam wonen mensen met veel verschillende achtergronden. Ongeveer de helft hiervan is autochtoon. In Carnisse en Tarwewijk is dit aandeel kleiner, driekwart van de inwoners in Tarwewijk zijn van allochtone afkomst. In beide wijken zijn veel Surinamers en Turken, maar ook veel mensen uit het oosten van Europa. Een duidelijke weerspiegeling van de verschillende migrantenstromen van haven- en gastarbeiders.

Beide wijken scoren hoog in de werkloosheid. Van de werkgeschikte inwoners heeft maar 12,2% een baan in Carnisse. In Rotterdam is dit 71,3%. Ook de werkloosheid ligt hoog in het gebied. Tarwewijk ligt met 20,9% hoger dan het Rotterdamse gemiddelde van 15,7%.

Van de werkzame bewoners bevindt zich zo'n 60-70% zich in de laagste inkomensgroep. Het inkomen is opgedeeld in drie groepen. De laagste 40%, de

Figuur 1.7
Verhuizingen van en naar
Carnisse en Tarwewijk
bron: GBA

VERHUIZINGEN 2013 Bron: GBA	naar Carnisse van... IN	van Carnisse naar... OUT	naar Tarwewijk van.. IN	van Tarwewijk naar.. OUT
Rotterdam Centrum	22	22	36	36
Delfshaven	121	74	180	126
Overschie	8	20	9	24
Noord	34	30	40	39
Hillegersberg-Schiebroek	12	9	20	20
Kralingen-Crooswijk	28	20	38	52
Prins Alexander	31	53	46	67
Feijenoord	164	162	258	311
IJsselmonde	80	113	78	151
Charlois	479	519	594	677
TOTAAL	979	1022	1299	1503
INWONERS (01/01/2014)		10.914		12.072
		9,4%		12,5%

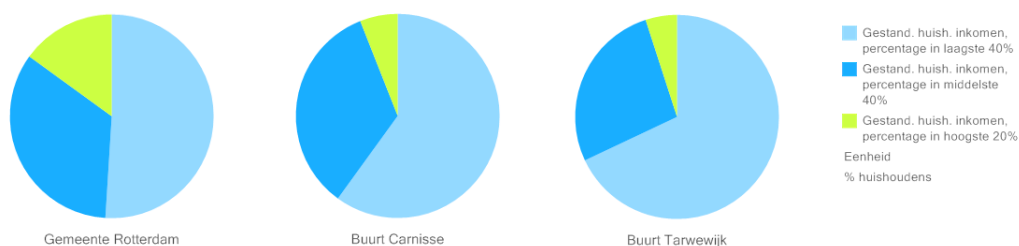
middelste 40% en als laatste de 20% met het hoogste inkomen van Nederland. In de gemeente Rotterdam behoort iets meer dan de helft van de inwoners tot de groep met het laagste inkomen.

Tijdens verschillende gesprekken met betrokkenen en tijdens de workshops wordt wel eens genoemd dat de bewoners van Charlois bezig zijn met 'overleven in plaats van leven'. De werkloosheid en lage inkomens dragen bij aan dit beeld. Sommige bewoners hebben moeite het hoofd boven water te houden en kunnen elk beetje hulp gebruiken.

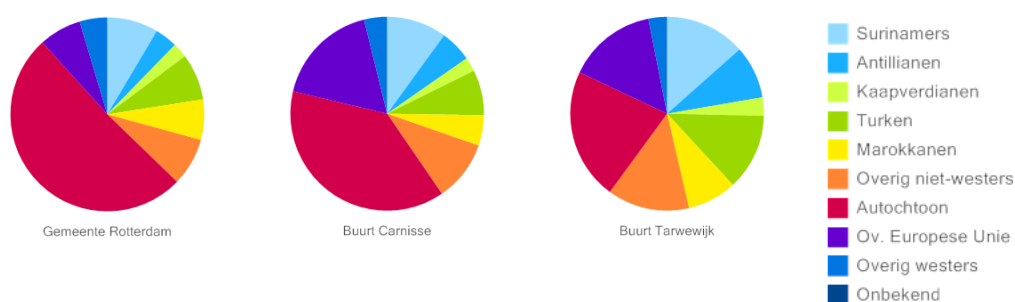
Vroeger was er meer werkgelegenheid in het gebied. De arbeiders kwamen vaak specifiek voor de haven. In de wijk zelf had zich een ondernemingsklimaat gevestigd.

Met de komst van het winkelcentrum Zuidplein verdwenen veel winkels aan de Pleinweg en in de rest van het gebied. Aan de Wolphaertsbocht was eerst een C&A en V&D gevestigd. De grote ketens verhuisden veelal naar het Zuidplein en de kleinere ondernemingen konden het niet meer op tegen de concurrentie. Hierbij is het ondernemingsklimaat veelal verloren gegaan.

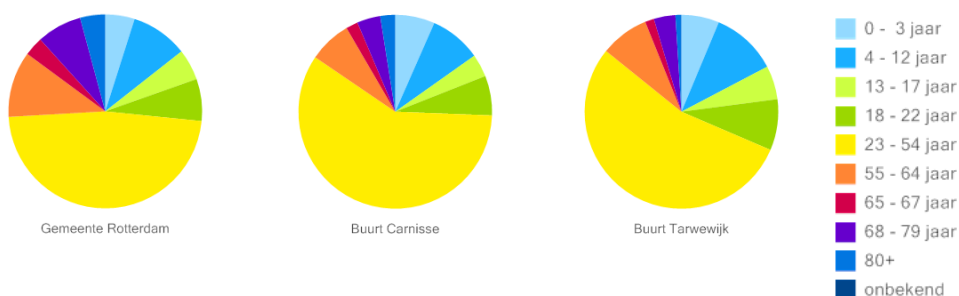
Tegenwoordig zijn er nog steeds winkels in de plint. Voornamelijk bij de Wolphaertsbocht en bij het Zuidplein. Het winkelaanbod is verder vrij eenzijdig. Er zijn veel telecom winkels, uitzend- en reisbureaus en verschillende headshops. Ook staan er enkele panden systematisch leeg.

Figuur 1.8
Inkomensgroepen

Figuur 1.9
Etniciteit

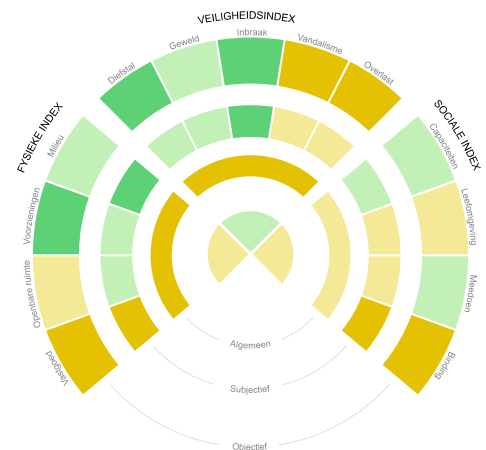
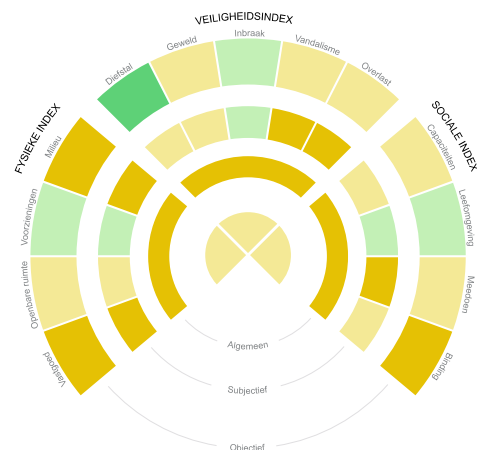

Figuur 1.10
Leeftijd

bron:
<http://rotterdam.buurtmonitor.nl>

Figuur 1.11
Wijkprofielen 2014
links: Tarwewijk
rechts: Carnisse

bron: wijkprofiel.
rotterdam.nl

NATIONAAL PROGRAMMA ROTTERDAM ZUID

Carnisse en Tarwewijk zijn onderdeel van de zeven focuswijken van Rotterdam (Nationaal Programma Rotterdam Zuid). Dit zijn wijken waar de problematiek het grootst en meest complex is binnen Zuid. Beide wijken scoren dan ook laag in het Rotterdamse wijkprofiel. Er is ruimte voor verbetering op fysiek-, veiligheids- en sociaal niveau.

Sinds 2013 worden er al plannen opgesteld om dit aan te pakken. Uitvoeringsplan 2015-2018 is hier het meest recente plan van. De drie pijlers hier binnen zijn school, werk en wonen. De aanpak van wonen vergt een lange adem. Een fundamentele aanpak op lange termijn is nodig terwijl hier nog niet alle middelen beschikbaar voor zijn. Daarom ligt eerst de focus op de pijlers school en werk. Onderwijs en werk zijn immers de belangrijkste motoren voor de sociale en economische stijging van inwoners. De wens is om met beperkte middelen zoveel mogelijk te realiseren. De inzet van betrokken partijen is hiervoor essentieel.

Children's Zone is binnen het basis- en voortgezet onderwijs onderdeel van de pijler school. Dit is afgeleid van het gelijknamige succesproject in Harlem, New York. Hierbij wordt ingezet op een integrale inpak. Scholen zijn langer open, er wordt een groep nul ingesteld, er komen vakantiescholen en het aspect zorg wordt weggenomen door andere instanties, zodat scholen zich kunnen focussen op het onderwijs. Met zorg wordt behalve gezondheidszorg ook opvoeding en verbetering van woonomstandigheden bedoeld. De focus binnen het onderwijs ligt voornamelijk op de basisvaardigheden taal en rekenen. Omdat beide wijken een multicultureel mix zijn komt het voor dat kinderen de Nederlandse taal onvoldoende van huis uit meekrijgen. Daarnaast zijn ook culturele ontwikkeling en sociale vaardigheden van belang. Deze zijn

belangrijk voor de verdere verloop van het leven en voor het vinden van een baan en het maken van carrière. Talentontwikkeling wordt gestimuleerd.

Ook de ouders worden betrokken bij de school. Als zij een uitkering krijgen, kunnen zij vrijwilligerswerk doen op de school van hun kind. Een pedagogisch stimulerend thuisklimaat is essentieel voor een goede schoolloopbaan van een kind.

SUBSIDIES

Rotterdam wil zijn bewoners stimuleren mee te doen aan de maatschappij, op sociaal of cultureel vlak. De subsidies Jeugdparticipatie en Bewonersinitiatief zijn twee bijdragen door de gemeente die het mogelijk maken om projecten op te starten. De jeugdparticipatie subsidie is bedoeld om projecten voor talentontwikkeling te financieren waarbij jongeren op eigen initiatief een bijdrage leveren aan de maatschappij. Als buurtbewoners samen een goed idee hebben voor hun straat, buurt of wijk en dat willen realiseren, dan kunnen zij de Bewonersinitiatief subsidie aanvragen. Hier wordt nog onderscheid gemaakt tussen grote (vanaf €10.000) en kleine (tot €10.000) initiatieven. Deze subsidies kunnen eenvoudig online worden aangevraagd.

BUURTINITIATIEVEN

In Carnisse en Tarwewijk zijn verschillende buurtinitiatieven actief. Zij vervullen de rol van ontmoetingsplek voor verschillende doelgroepen. Ook hebben zij vaak een ondersteunende functie. Bijvoorbeeld als aanspreekpunt als er (sociale) problemen zijn. Door middel van workshops en activiteiten wordt geprobeerd bewoners bij de buurt te betrekken. Cultuurwerkplaats Tarwewijk, Cultuurwerkplaats Carnissen en Hart voor Carnisse zijn grotere buurtinitiatieven in het gebied.

CULTUURWERKPLAATS TARWEWIJK

*Creatieve en sociale initiatieven uit de Tarwewijk
Project van stichting Zuidzijde*

De Cultuurwerkplaats in Tarwewijk is gericht op ontmoeten, vaardigheden ontwikkelen en vervolgens deze vaardigheden toepassen. Dit met een creatieve insteek. Er is een wekelijkse textiel werkplaats. Deze is gratis toegankelijk. Onder begeleiding worden verschillende textieltechnieken geleerd. Ook is er een kinderworkshop, in samenwerking met speeltuin Millinx, even verderop in Tarwewijk. Dan is er nog de ouderenochtend op de donderdagochtend. Het moment dat de vijftigplussers met elkaar anekdotes uit het verleden en heden kunnen uitwisselen. Om de week wordt hier door Albert Heijn Zuidplein een gratis ontbijt verzorgd.

Er zijn drie verschillende bewonersinitiatieven die gebruik maken van het pand aan de Mijnsherenlaan. De eerste is het Vrouwenteam. Dit zijn veelal huisvrouwen met schoolgaande kinderen. Zij zijn meestal de gastvrouw in 'De Huiskamer'. Ze serveren een kopje koffie of thee en bieden een luisterend oor. Als bewoners met serieuze problemen komen, hebben zij de informatie in huis om deze mensen door te verwijzen. Het tweede initiatief bestaat uit een literaire werkgroep. Zij onderzoeken het verleden van het gebied. Er worden verhalen verzameld. Vervolgens wordt gezocht naar een manier om dit creatief te verbeelden presenteren. Als laatste is er nog een media groep. In samenwerking met ZOOM gaan jongeren onder professionele begeleiding de wijk in om het leven daar te documenteren. Ze leren de mogelijkheden van het filmen en fotograferen, maar ook de nabewerking en het monteren.

Alle initiatieven zijn gericht op ontmoeting en bewonersparticipatie. Cultuur en creativiteit zijn hier het middel voor. Momenteel lopen niet alle projecten meer. Volgens de website zijn er momenteel geen middelen om de kinderworkshop voort te zetten. Er is nu ook geen ZOOM project, maar daar lijken wel al nieuwe plannen voor te zijn.

Figuur 1.12
Logo Cultuurwerkplaats
Tarwewijk

Figuur 1.13
Ouderen ochtend

Figuur 1.14
Textiel werkplaats

Figuur 1.15
ZOOM project

bron:
foto's en logo van
cultuurwerkplaatstarwewijk.nl

CULTUURWERKPLAATS CARNISSE

Wijkmuseum en sociale ontmoetingsplek met kunst, cultuur en natuur
Project van stichting Zuidzijde

Figuur 1.16-1.20
Groenproject 2015

Op de hoek van de Ebenhaëzerstraat en de 2e Carnissestraat is CultuurWerkplaats Carnisse gevestigd. Zoals de ondertitel al verteld, een ontmoetingsplek met een eigen identiteit. Iedereen kan binnenlopen om een praatje te maken, onder het genot van een gratis kopje koffie of thee. De werkplaats wordt gerund door vrijwilligers uit Zuid. Zij zetten zich graag sociaal en creatief in voor de buurt. Hun specialiteit zijn reptielen, dit vormt dan ook het museum, in de Jungle Corner. Er staan verschillende terraria, je kunt er hier vanalles over leren. Deze kennis wordt ook ingezet om inkomsten te genereren, bijvoorbeeld door workshops aan kinderen te geven, of door mensen met een verstandelijke beperking in aanraking te laten komen met dieren. Ook de verkoop van zelfgemaakte producten draagt bij aan de zelfvoorzienendheid van de werkplaats. Zelfgemaakt tassen, lampen, truien en plantenbakken. In 2015 was er nog het Groenproject, waarbij zelf plantenbakken werden gebouwd, beschilderd en beplant. Dit gebeurde in samenwerking met buurtbewoners, specialisten en kunstenaars. Deze plantenbakken zijn vervolgens in de wijk geplaatst.

Cultuurwerkplaats Carnisse is een mooi voorbeeld van een laagdrempelige ontmoetingsplek met een eigen identiteit. Ze hebben hun eigen inkomstenmodel en het meeste werk wordt door vrijwilligers gedaan. Ze hebben een mooi hoekpand verstoppt in een rustige straat van Carnisse. Buurtbewoners moeten weten dat dit bestaat, of er toevallig langslopen willen ze gebruik maken van deze ontmoetingsplek. De kern van deze groep is echter hecht en buurtbewoners lijken zich er thuis te voelen. Ook wordt er af en toe een buurt diner georganiseerd om de bewoners een goedkope maaltijd en een goed praatje aan te bieden.

bron:
foto's en logo van
<https://www.facebook.com/WerkplaatsCarnisse>

HUIS VAN CARNISSE

*Arend en de Zeemeeuw wordt Hart voor Carnisse,
wordt Huis van Carnisse*

Ook al is de naam al vaak veranderd, dit pand is al sinds de jaren vijftig een plek van ontmoeting voor de wijk. Vanaf het moment dat het onderdeel werd van Charlois Welzijn (<https://versbeton.nl/2015/09/revolutie-op-buurniveau>) heeft het wijkcentrum een balans moeten vinden tussen subsidies van de gemeente en onafhankelijkheid. In 2011 werd het pand gesloten. DRIFT heeft geholpen met een actieplan en -groep opzetten voor de heropening. Dit gebeurde in 2013, onder de naam Hart voor Carnisse. Toen bleek ook hoe onmisbaar het clubhuis is. Hier is altijd een plek om elkaar te ontmoeten, maar ook om te vergaderen of om bijeenkomsten te houden. Twee vrijwilligers, Mirjam Murre en Marlies Gerritsma, hebben een groot gedeelte van deze heropening helpen waarmaken. Dit ging niet vanzelf, vanuit de gemeente lopen al verschillende projecten om de wijk te helpen. Deze willen in de wijk sturen en zijn subsidiegericht. Hart voor Carnisse is echter vrij onafhankelijk, de basiskosten (gwl, klein onderhoud) konden worden bekostigd door inkomsten uit het verhuren van ruimte. Groot onderhoud en eventuele huur van het pand was hier niet mee te betalen (<https://rotterdam.sp.nl/nieuws/2015/03/huis-van-de-wijk-hart-voor-carnisse-gaat-niet-op-slot>).

Sinds juni 2015 is het Hart van Carnisse een Huis van de Wijk geworden. Een initiatief van de gemeente. Murre en Gerritsma krijgen nu betaald voor hun werk. Hierdoor kunnen ze alle kosten dekken, maar de gemeente heeft nu ook eventuele invloed in de gang van zaken in het wijkcentrum. De zoektocht naar de balans tussen zelfvoorzienend en subsidies gaat verder.

Naast het verhuren van ruimte organiseert het wijkcentrum verschillende activiteiten. Ze sluiten aan bij het NPRZ door voorschoolse educatie aan te bieden, mee te doen met de Children's Zone en extra stimulans voor slimme kinderen door middel van klasjes. Het centrum beschikt over een keuken waar wordt gekookt voor en door de wijk. Ook is het een erkend leerbedrijf voor mbo-opleidingen.

Figuur 1.21
Het pand van Hart voor
Carnisse

Figuur 1.22
Linedance in de
'woonkamer' van het pand

Figuur 1.23
Gerritsma en Murre

2. LOCATIE

2.1 FUNCTIES IN DE WIJK

Op de inventarisatie kaart van de Pleinweg blijkt een duidelijke grens aanwezig tussen wonen en gemengde bebouwing. In deze gemengde bebouwing bevindt zich winkels of bedrijfjes. De hoekpanden op de kruising zijn ook gemengd bestemd. De meeste winkels en service-gerichte bedrijfjes, zoals uitzendbureaus, bevinden zich in de Wolphaertsbocht aan de kant van Carnisse. Hier bevindt zich ook een grote supermarkt voor de dagelijkse boodschappen. Er is vrij weinig horeca in de straat. Sporadisch bevindt zich een café of afhaalrestaurant op de hoek van een blok. Aan beide uiteinden van de straat bevinden zich enkele lege panden. Het lijkt er echter op dat deze soms vrij snel wordt ingevuld.

Uit de leefveldenanalyse (Veldacademie, 2012) blijkt dat er in het Pleinweg-Zuidplein gebied verschillende gebieden zijn waar zich geclusterde functies bevinden. Dit zijn plekken waar mensen naar toe komen. Deze geclusterde functies bevinden zich voor de Pleinweg rond de Wolphaertsbocht en rond het Zuidplein.

De Wolphaertsbocht vormt het lokale centrum. Hier is een supermarkt (Nettomarkt), bakker, huishoud- en witgoedwinkels etc. Behalve dit zijn er ook verschillende reis- en uitzendbureaus, kappers en headshops te vinden. Het is een mengelmoes aan vrij specifieke functies, met bijbehorende reclame op de gevel. Dagelijks komen hier veel mensen naar toe vanuit de directe omgeving.

Het Zuidplein heeft een regionaal

karakter. Op de hoek met de Strevelsweg is een grote Alber Heijn geplaatst. Dit is ook één van de verschillende ingangen voor het overdekte winkelcentrum. Elke dag lopen hier veel mensen rond. In het weekend is het druk met winkelende mensen, maar ook doordeweeks is het druk. Scholieren van omringende scholen slenteren er rond. Ouderen komen een broodje eten bij de Hema met uitzicht op alle voorbijgangers.

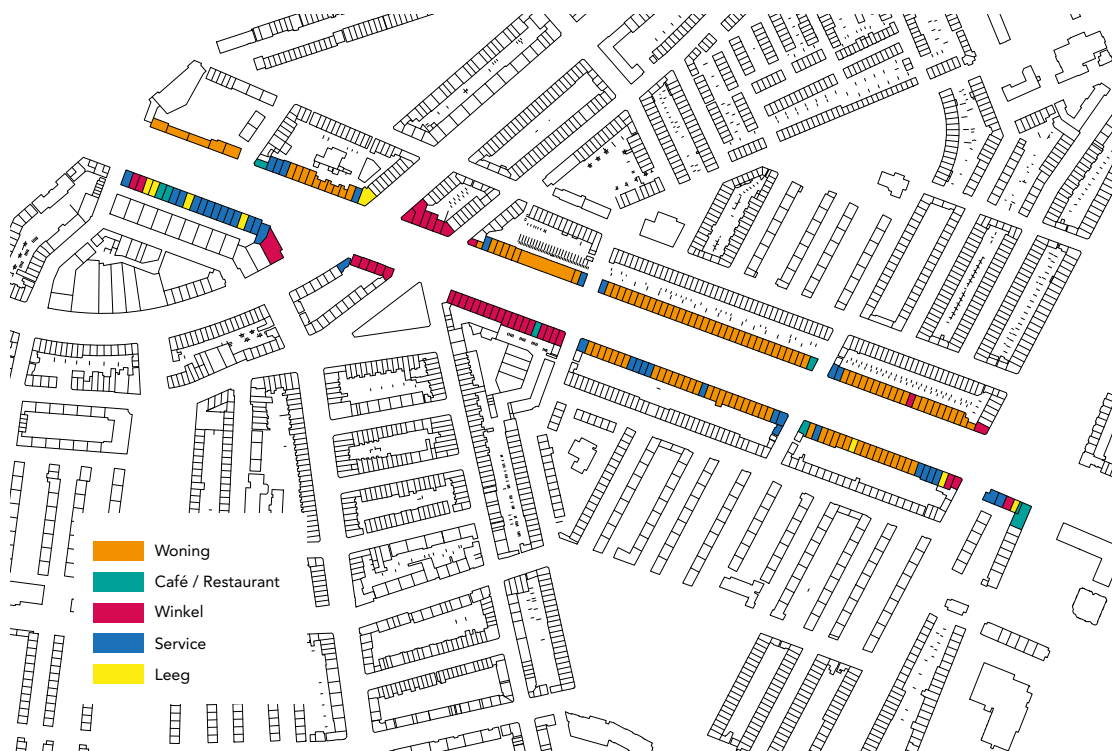
Alle ingangen bevinden zich op één niveau boven het maaiveld. Aan de westkant staat dit in verbinding met een grote OV-knoop. Een niveau hoger is de metro. Metrolijn D loopt tussen Spijkenisse en Rotterdam Centraal. Sinds enkele jaren is metrolijn E toegevoegd. Deze Randstadrail verbindt P+R Slinge met Den Haag Centraal, via Rotterdam Centraal en Pijnacker. Volgens de RET werd in 2014 deze lijn dagelijks door 37.000 mensen gebruikt (treinreiziger.nl). Op Zuidplein stappen elke dag 30.000 mensen in- of over op de metro of bus (Ram, 2013). Een drukbezochte plek dus. De directe openbare ruimte is ingericht als verkeersruimte. Ook het grote congres- en evenementencentrum Ahoy heeft een connectie met de OV-knoop die puur functioneel is. Er is geen ruimte voor verblijf. Naast Ahoy is het Zuiderpark. Een groot park wat veelvuldig wordt gebruikt. Ook voor festivals zoals het gratis toegankelijke Metropolis. Dit festival trok tussen de 40.000 en 45.000 bezoekers in 2015 (metropolisfestival.nl).

Het Zuidpleingebied is dus een drukbezocht gebied. De bezoekers komen

Figuur 2.1
Leefveldenanalyse
Charlois

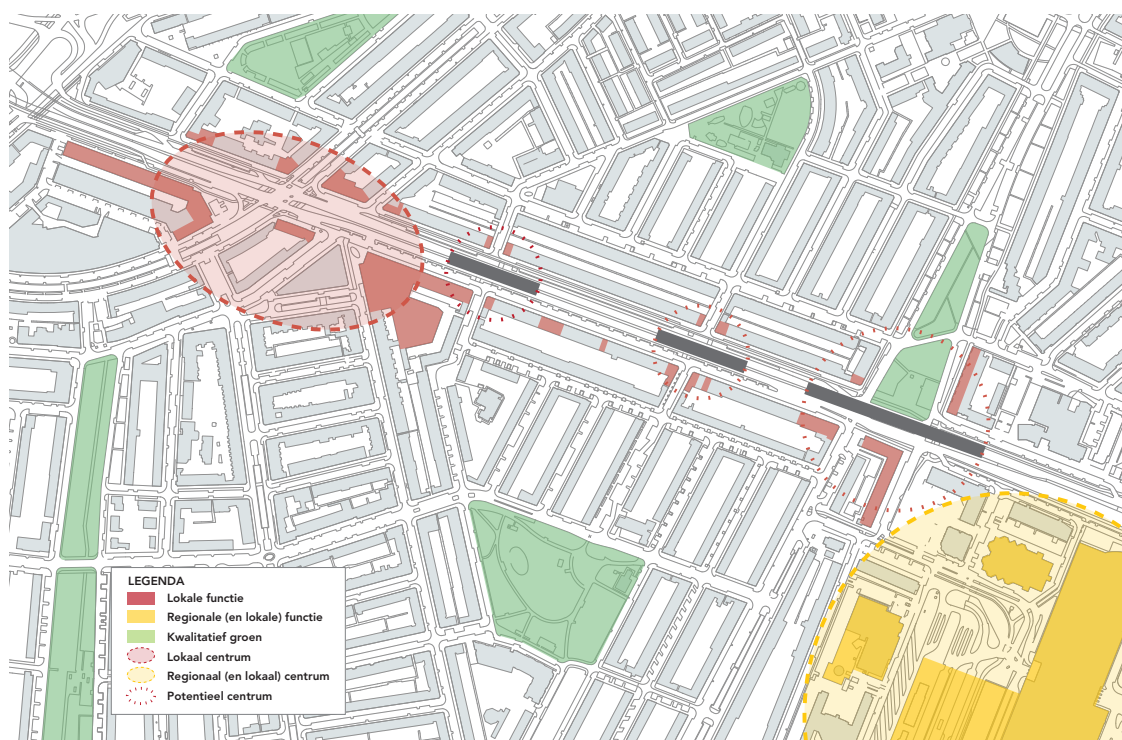
bron: Veldacademie, 2012

Figuur 2.2
Functies in de plint langs
de Pleinweg

bron: eigen tekening en
observaties, 2015

Figuur 2.3
Centra in het Pleinweg-
Zuidplein gebied

bron: eigen tekening

echter vaak van verder dan de directe omgeving. Met Hart van Zuid wordt getracht deze passanten te laten verblijven in het gebied. Het maaiveld wordt opnieuw ingericht. De aangrenzende plinten worden ingericht met winkels, horeca en andere publiek toegankelijke functies.

Door de invulling van de plint in dit gebied, het aantal passanten en de

toekomstige ontwikkelingen van Hart van Zuid is dit de gekozen locatie om een ontwerpvoorstel voor te maken. Met name het hoekpand met de functie café-restaurant heeft een interessante locatie en potentie. Dit gebied kan klein lokaal centrum worden ter aanvulling van de Zuidplein ontwikkelingen.

2.2 WINKELPLINT EN RESTAURANT

Op het grensvlak van de Pleinweg en het Zuidplein komen ook kleinschalige en grootschalige bebouwing elkaar tegen. In deze locatie analyse worden de configuratie van de bouwblokken, de invulling van de plint, de gevel besproken. Het hoekpand wordt hier steeds apart toegelicht en vergeleken met de omgeving. Daarna wordt het restaurant zelf verder geanalyseerd.

CONFIGURATIE

Waar nu het overdekte winkelcentrum staat was eerst een grote openbare ruimte. Tussen Carnisse en deze ruimte zijn midden jaren '50 twee blokken gebouwd met in de plint winkels en horeca. Het ene blok is rechthoekig met zes verdiepingen georiënteerd op het noorden met een dubbele verdieping in de plint. Tegenwoordig kijkt dit blok uit op twee parkeerplaatsen. Aan de achterkant van het blok is het zwembad. Dit wordt binnenkort gesloopt om plaats te maken voor het Kunstenpand, binnen het Hart van Zuid project.

Het andere blok is L-vormig. De lange kant grenst aan het Zuidplein, de korte kant aan de Pleinweg. Een kleiner rechthoekig blok van drie verdiepingen hoog bakent een binnentuin af aan de lange open kant van de L-vorm. Broek en Bakema heeft het ensemble ontworpen als schakel tussen het vooroorlogse Carnisse en het toekomstige grootschalige 'Centrum van Zuid', daarom loopt het ensemble op in verdiepingshoogte. Aan de woonwijk kant bevindt zich het drie-hoge blok. In de plint zijn dokterswoningen gevestigd. De Pleinwegkant is vier verdiepingen hoog. Het vorm een aanzet voor de Pleinweg zelf met bouwblokken van vijf verdiepingen hoog. Ook de Zuidpleinkant is vijf verdiepingen hoog.

Restaurant

Op de hoek is echter een uitzondering gemaakt. Hier is op de begane grond en eerste verdieping een restaurant ontworpen. In plaats van de vier verdiepingen te laten overgaan in vijf verdiepingen is ervoor gekozen om een hoogte van twee hoog voor het restaurant te maken. Dit geeft het blok een gedefinieerde hoek. In combinatie met een overkapping wat dienst doet als balkon op de verdieping erboven valt de hoek op vanaf zowel de Pleinweg als het Zuidplein. Zelfs vanuit de metro is het een duidelijk zichtbaar pand.

Het hoekpand grenst aan twee verschillende soorten ruimte. Aan de binnenkant van het L-blok is een publiek toegankelijke binnentuin. Het pand heeft geen directe relatie met deze ruimte. De kelder heeft alleen hooggeplaatste ramen voor daglichttoetreding. Aan de straatkant zijn twee verschillende uitzichten. Aan de Zuidplein kant is uitzicht op dezelfde parkeerplek als het vijf-hoge rechthoekige blok. Aan de Pleinweg kant is er een heel ander uitzicht. Achter de drukke Pleinweg is een pleintje met een grasveld en bomen erachter. Op dit plein staat de 'Vallende Ruiters' van Giacometti. Dit standbeeld is geplaatst ter nagedachtenis aan slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. Ook in de binnentuin is een kleiner beeld geplaatst met deze reden. Op 4 mei vind een herdenking plaats op het plein naast de Pleinweg.

Aan de oostkant van dit plein is de Zuidpleinflat gebouwd in 1949. Van Tijen heeft dit 13 verdiepingen tellende gebouw ontworpen in de shake hands architectuur. Zijn stijl binnen de wederopbouw. Sinds kort is deze flat opgenomen in het monumentenregister. In de plint van dit gebouw zijn ook winkels en horeca te vinden. De plint is één verdieping hoog en geeft hiermee de flat een brede basis.

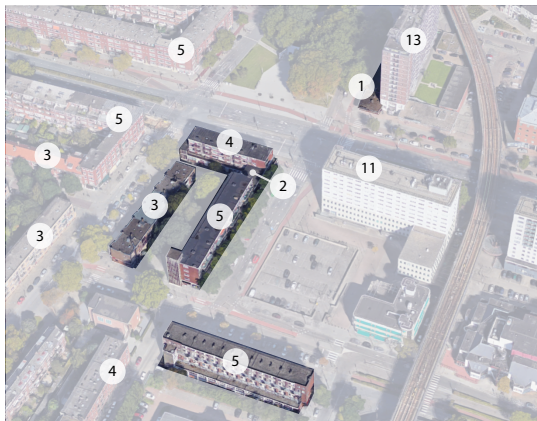
INVULLING

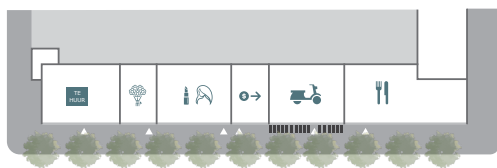
Vroeger was dit een belangrijk gebied binnen de wijk. Er zat onder andere een dure en bekende kapper, John Postmus, een sportwinkel en stoffenwinkel. Op het open veld werden markten gehouden en soms werd er een groot doek gespannen voor een openlucht bioscoop. Ook de nieuwe kerk moest ruimte maken voor het winkelcentrum.

Figuur 2.4
Verdiepingshoogte
weergegeven in
vogelvlucht.

Het L-vormige blok en
het rechthoekige blok zijn
aangegeven

bron: maps.google.com
en eigen tekening

Afgelopen jaren zaten er veel reis- en uitzendbureaus in de plint. Ook was er systematisch leegstand in dit gebied. Tegenwoordig zijn er nog enkele uitzendbureaus. De meeste hebben echter plek gemaakt voor gespecialiseerde winkels of horeca. Dit komt de laatste paar maanden steeds meer op. Enkele winkels overleven langer dan een paar jaar. Zo zit bloemist FleurStudio al sinds 1987 op dezelfde locatie (fleurstudio.nl) in het L-vormige blok aan de Zuidpleinkant.

Soms wordt de leegstand creatief gevuld. Het L-vormige blok is van één particuliere eigenaar. Met de Pleinweg workshops mocht Stadsontwikkeling Rotterdam een leegstand pand gebruiken voor presentaties en de workshops. Nu is het een expositieruimte voor de workshop resultaten.

Restaurant

Het hoekpand is altijd een restaurant gezeten. Voor een aantal jaar zat er café-brasserie-restaurant Montmartre. Dit was een bekend begrip binnen Rotterdam (Zuid). Tussen ongeveer 2014 en 2015 heeft het pand leeggestaan. Vanaf de zomer in 2015 is Turks restaurant Beymen bezig het pand in te richten. Een jaar later zijn ze echter nog steeds niet open.

Origineel heeft het hoekpand een duidelijke indeling. De kelder is bestemd voor de keuken, opslag en kleedkamers van de medewerkers. Ook de installatieruimte is hier. De begane grond is het café-restaurant.

Op de eerste verdieping is een zaal. Deze kan in tweeën worden gedeeld en verhuurd worden. Alle verdiepingen zijn met elkaar verbonden via een interne trap. Deze trap gaat nog twee verdiepingen verder naar de bovengelegen woning. Deze woning is tegenwoordig een kantoor. Ook is er een goederenlift over de drie restaurant-verdiepingen. Naast de entree aan de Zuidplein zijde zijn ook nog twee externe trappen waarmee de kelder en de eerste verdieping zijn te bereiken.

GEVELS

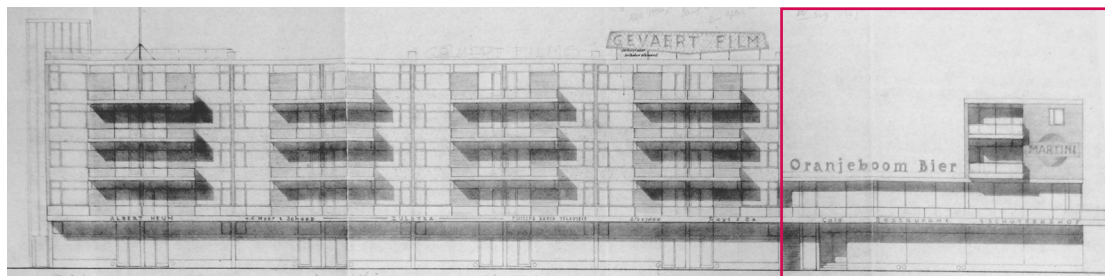
De gevels van het L-vormige blok zijn verschillend ontworpen per zijde. Elke zijde is echter wel vrij uniform.

De Zuidplein kant heeft vanaf het maaiveld eerst een stenen rand van 55 cm hoog, een etalage in de vorm van een grote glaspertij met daar boven nog een rand van glas met ingebouwde ventilatie. Elk pand heeft een kelder, de ventilatie hiervoor gaat via de gevel op de begane grond. Het balkon van de verdieping erboven zorgt voor een overdekte looproute langs de etalages. Vanaf deze verdieping zijn woningen met elk een eigen balkon. Dit geeft een ritme aan de gevel. De woningen worden ontsloten via een galerij en een trappenhuis op de hoek. De balkonrand is de originele plek om de naam van de winkel weer te geven. Nu wordt ook de bovenste rand van de etalage gebruikt voor reclame. Dit zorgt voor een druk en kleurrijk straatbeeld.

De Pleinweg zijde heeft geen balkon, dit omdat het op het noorden is georiënteerd. Woningen hebben hun balkon aan de achterzijde, uitkijkend op de binnentuin. Hier is ook de ontsluiting via een trappenhuis op de andere hoek en

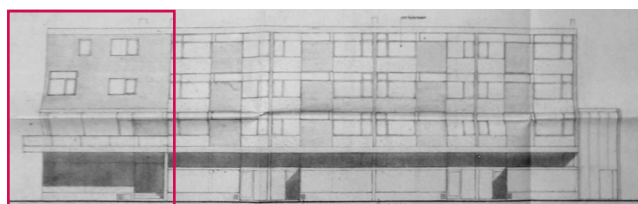
<< Figuur 2.5
Invulling L-vormige blok,
Zuidplein zijde

bron: eigen tekening

Figuur 2.6
Gevel Zuidplein zijde met
restaurant aangegeven

bron: foto van tekening
(1956) uit het Rotterdams
archief

<< Figuur 2.7
Gevel Pleinweg zijde met
restaurant aangegeven

bron: foto van tekening
(1956) uit het Rotterdams
archief

een galerij. Om toch definitie te geven aan de straatkant gevel zijn de ingangspartijen teruggelegd. Origineel was ook het stuk boven deze etalage teruggelegd.

Restaurant

In de originele ontwerptekening heeft het restaurant-hoekpand een vergelijkbare gevel. Eenzelfde maatvoering als aan de Zuidplein zijde, ook het balkon loopt hier door. Aan de Pleinweg kant loopt het balkon alleen door bij het restaurant. In de rest loopt de lijn door in de vorm van een betonnen vlak. Ook de ramen op de 3e en 4e verdieping zijn hier afwijkend vergeleken met de andere woningen.

Tegenwoordig is de gevel afgeweken van het origineel. Er zijn houten pilasters om de 2,3 meter op de gevel geplaatst. Ertussen is een vensterbank gemaakt met een afwerking van schrootjes. De pilasters zijn gedecoreerd met plusvormige details en lantaarntjes. Alles is afgelakt in crème wit. De overkapping is ook uitgebreid met een houten constructie. Hier is ruimte om de naam van het restaurant groot weer te geven. Het gaat echter ten koste van de daglichttoetreding van het restaurant.

De rand van 55 cm hoog is bij alle gevels hetzelfde. Bij het restaurant heeft

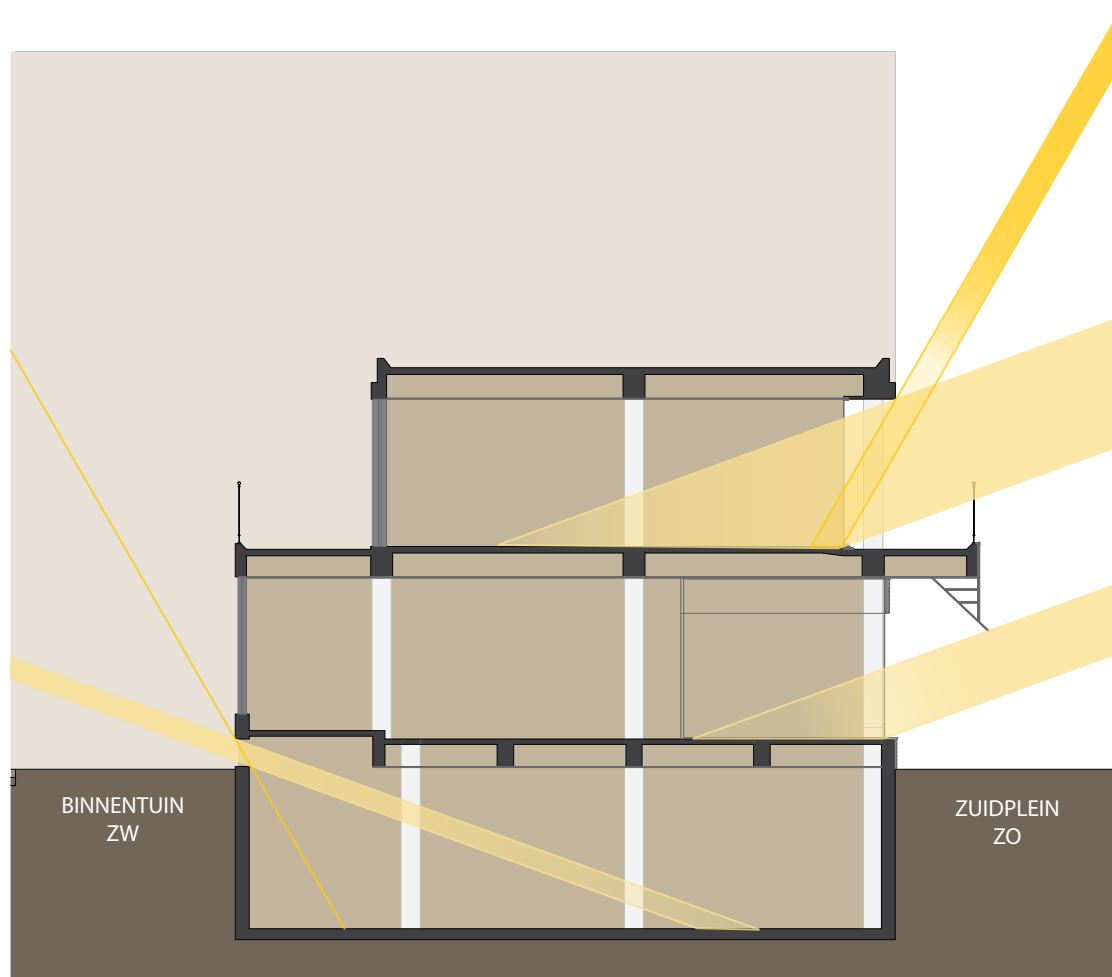
deze rand echter een andere functie. Omdat de keuken oorspronkelijk in de kelder is ontworpen is ervoor gekozen de begane grond 55 cm op te tillen. Hierdoor ontstaat ruimte voor ramen in de kelder. Deze zijn geplaatst aan de achterkant van het pand, aangrenzend aan de binnentuin.

CONSTRUCTIE

Het hele blok bestaat uit een betonskelet. Met rechthoekige kolommen die kunnen worden opgenomen in een kalkzandstenen muur. De vrijstaande kolommen in de ruimte zijn rond. De woonlagen boven de winkels hebben een constructie van kalkzandstenen muren. Zichtbare muren zijn van gevelsteen, of baksteen gemaakt. In het interieur zijn lichte stenen wandjes gebruikt om de ruimte in te delen. Deze zijn eenvoudig te verwijderen. Een vrij indeelbare ruimte blijft over. Het restaurant heeft ook deze constructie.

*Figuur 2.8
Doorsnede met
daglichttoetreding
zomerzon en winterzon*

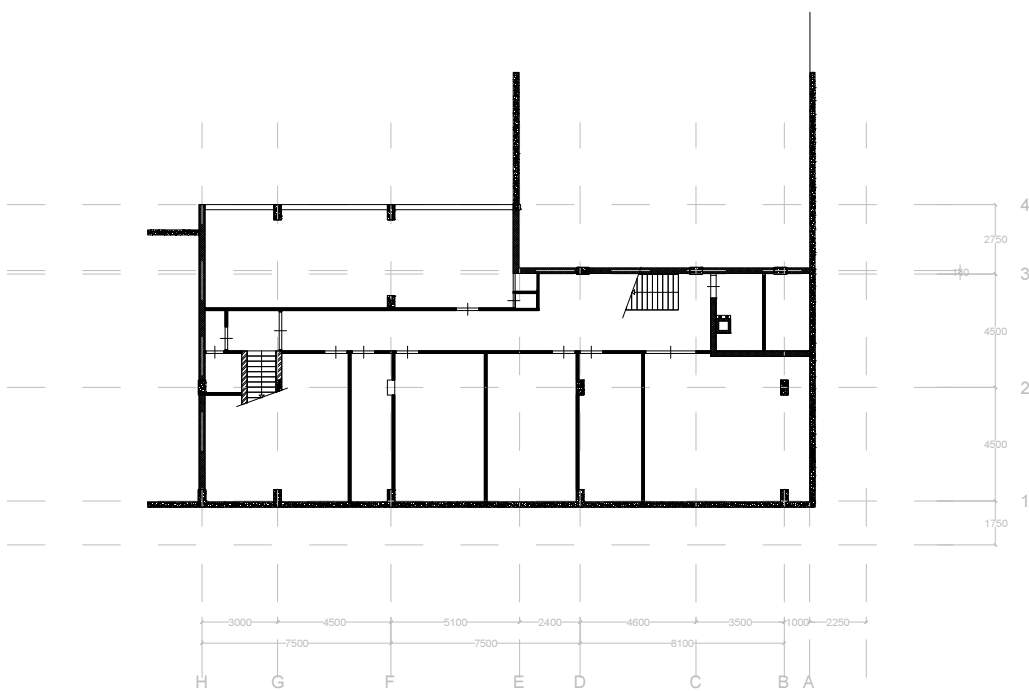
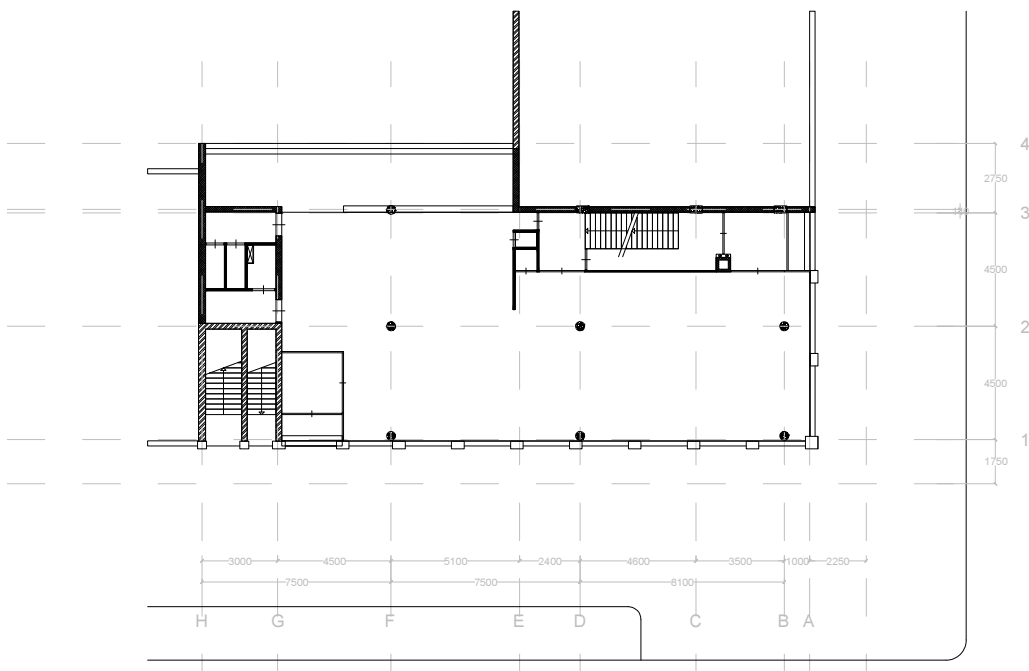
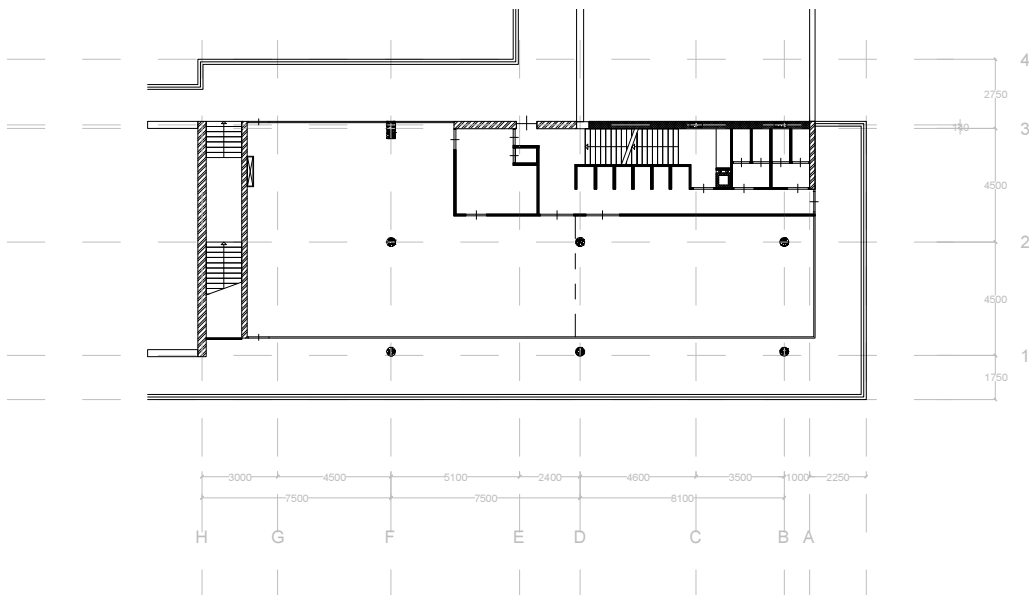
bron: eigen tekening

Figuur 2.9
Plattegronden
1:300

- 1e verdieping
- begane grond
- kelder

bron:
eigen tekeningen
gebaseerd op tekeningen
uit het archief

3. ONDERZOEK

3.1 OPENBARE RUIMTE

Figuur 3.1 - 3.3 >>
Nolly kaarten, wit is
publiek toegankelijke
ruimte.

één square mile
(1,6x1,6 km)

boven: San Francisco
midden: Rotterdam,
Coolsingel
bron: Jacobs, A.,
Macdonald E. 2010,

onder: Rotterdam, Zuid
bron: eigen tekening

STRATEN

Rotterdam is constant bezig haar stad te verbeteren. AIR en de Van der Leeuwkring organiseren elk jaar evenementen en workshops om kennis en ervaring op dit gebied te vergaren. In 2014 en 2015 vond dit plaats via een Stadsmakerscongres. Dit bestaat uit rondleidingen, lezingen en discussies binnen verschillende thema's. Tussen 2009 en 2013 gebeurde dit in de vorm van een Guest Urban Critic. In 2010 waren dit Allan Jacobs en Elizabeth Macdonald. Zij hebben jarenlange kennis op het gebied van stedenbouw waarbij de focus op levendigheid en geliefdheid van een straat ligt.

Het viel hen op dat de straten in Rotterdam erg breed zijn. Hier tussen zijn grote bouwblokken met smallere straten geplaatst. Dit is goed zichtbaar de 'square mile' van de Coolsingel. Ook in het Pleinweg-Zuidplein gebied is dit herkenbaar. De brede straten worden gebruikt om het auto-verkeer te faciliteren. Voor voetgangers en fietsers is het lastiger om hier goed door heen te navigeren. Vergeleken met bijvoorbeeld San Francisco zijn er namelijk veel minder kruisingen. Dit betekent minder keus om een route te kiezen. Dit maakt het lastiger om je als langzaam verkeer goed door een stad te begeven.

Jacobs en Macdonald stellen ook dat langzaam verkeer zich een straat moeten kunnen toeëigenen. Als meer dan de helft van de straat wordt gebruikt door de auto, dan domineert dit teveel de straat. Het gevolg is dat het langzame verkeer zich er niet altijd thuis voelt.

De Pleinweg is 44,5 meter breed, met vier regionale banen en twee lokale straten. Er is maar 6 meter stoep. Dit betekent dat 86,5% van de straat door de auto wordt gebruikt. De ventwegen zijn eenrichtingsverkeer en worden ook door fietsers gebruikt. Zelfs als dit wordt meegerekend is nog steeds maar 31,4% voor het langzame verkeer.

Het Zuidplein heeft ook eenrichtingsverkeer. Auto's zijn gescheiden van zowel fietsers als voetgangers. Elk heeft zijn eigen stukje. Parkeren gebeurt vaak langs de straat. Dit is nog een extra fysieke scheiding van weggebruikers. De straten zijn hier wat smaller. Hier is een straat zo'n 20,4 meter breed, waarvan 51% bedoeld is voor de auto. Dit is de weg zelf en de parkeervakken aan weerszijden.

Ter vergelijking, De Champs-Élysées in Parijs is 70 meter breed, anderhalf keer zo

breed als de Pleinweg. Van deze 70 meter is echter maar 28 meter voor de auto. Zes banen met twee parkeerstroken. Toch is dit maar 40% van de totale breedte.

Het mengen van weggebruikers draagt bij aan de balans van een straat. Als de fietsers op dezelfde baan rijden als de auto's, al dan niet met een aangegeven fietsstrook, zorgt dit ervoor dat auto's vanzelf wat langzamer gaan rijden. De weggebruikers hebben interactie met elkaar.

Behalve het gebruik zijn er andere aspecten die een straat levendig en geliefd maken. Dit heeft voornamelijk te maken met definitie en identiteit. Jacobs en Macdonalds stellen dat bomen en gebouwen de straat definiëren. De Pleinweg heeft al een mooie bomenrij. Zij begeleiden de auto's over de lange weg. Ook wordt de straat begrensd door woonblokken. Volgens Jacobs moeten deze minstens de helft hoog zijn als de gehele breedte van de straat. Dit is 22,3 meter. De bouwblokken zijn 15,5 meter hoog. Dit is dus niet voldoende, de bomenrij helpt echter om de straat definitie te geven.

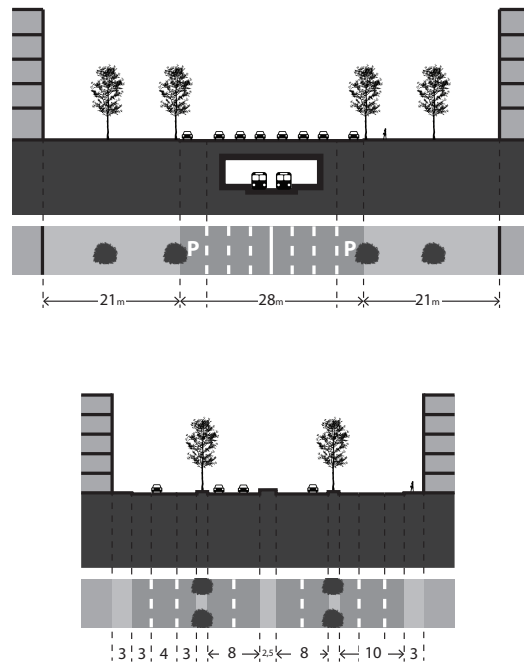
Ook de begrenzing aan het begin en einde van de straat draagt bij aan het straatbeeld. Julian Lewis heeft dit ook opgenomen in het boodschappenlijstje door middel van duidelijke oversteekplekken bij het Zuidplein en de Wolphaertbocht.

Een straat of openbare ruimte krijgt identiteit door bijvoorbeeld speciaal ontworpen elementen of straatmeubilair. Het maakt de plek specifiek en uniek en zorgt ervoor dat de gebruiker de ruimte als interessant ervaart.

OPENBARE RUIMTE

Een nadeel van brede straten en grote openbare ruimtes is de verspreiding van gebruikers. Tien mensen op een groot plein geeft een heel andere ervaring dan tien mensen op een winkelstraat. De afstand tussen mensen wordt kleiner, wat de kans op informele ontmoeting groter maakt. Het gaat er hier dan niet eens om of deze mensen een gesprek met elkaar aan gaan, maar het feit dat elkaars aanwezigheid erkennen. Het maakt de openbare ruimte ook veiliger, meer ogen op de straat en informele controle.

Christopher Alexander benoemt dit ook in verschillende patronen in het boek 'A Pattern Language'. Hij stelt dat een groot plein niet per definitie zorgt voor veel mensen, ook al is hier wel de ruimte voor. Activiteit aan de randen, zitgelegenheden

Figuur 3.4 en 3.5
Doorsneden
boven: Champs-Élysées
onder: Pleinweg

bron: eigen tekening

met hoogteverschil en uitzicht dragen bij aan het gebruik van een plein. Ook door iets op het plein te plaatsen (het beste is tussen de natuurlijke looproutes) wordt de ruimte geactiveerd. Het geeft een focuspunt, een punt van herkenning (C. Alexander, 1977, p. 596-608).

Om de ruimte in te richten voor verblijf gebruikte Amerikaans stedenbouwkundige William Whyte 'triangulation' (C. Montgomery, 2013, p.170). Een methode waarbij er minstens drie elementen op een vernuftige manier bij elkaar worden geplaatst zodat mensen worden gestimuleerd om bijvoorbeeld een gesprek aan te kondigen. Dit kan heel simpel een bankje zijn, met een prullenbak en een fietsenstalling in de buurt.

Jacobs noemt nog een belangrijk punt voor een prettige openbare ruimte, namelijk onderhoud. Passanten voelen zich prettiger en veiliger in een goed onderhouden ruimte. Schoon, heel en veilig zijn speerpunten van het Nationaal Programma Rotterdam Zuid. In het Pleinweg-Zuidplein gebied liggen de stoeptegels af en toe scheef, de gevels zijn niet altijd goed onderhouden en sommige hoekjes dienen als afvalverzamelplek. Een goede onderhoudsbeurt of renovatie van de openbare ruimte komt dit gebied zeker ten goede.

ONDERDEEL STEDELIJK WEEFSEL

Al zijn straten en pleinen nog zo mooi vormgegeven, als ze geen onderdeel vormen van bestaand stedelijk weefsel, zijn er nog steeds weinig tot geen gebruikers.

Referenties

Alexander, C. et al 1977, *A Pattern Language*, Oxford University Press, New York

Jacobs, A., Macdonald E. 2010, *Report Guest Urban Critics 2010*, AIR, Rotterdam

Montgomery, C. 2013, *Happy City, Transforming our Lives through Urban Design*, Penguin Books, UK

De Pleinweg is al een belangrijke verkeersader voor auto's. De fietspaden worden voornamelijk gebruikt door lokaal verkeer.

De Gooilandsingel loopt langs het Zuidplein en wordt nu voornamelijk gebruikt door bussen en auto's. Alles is hier eenrichtingsverkeer, ook het fietspad voor een groot deel. Dit zorgt soms voor verwarring of gevaarlijke situaties als men niet bekend is met het gebied. Deze route wordt verbeterd binnen het Hart van Zuid project. De Gooilandsingel wordt een voetgangervriendelijke route die de Mijnsheerenlaan verbindt met het Zuiderpark ten zuiden van Ahoy. Dit park wordt vooral in de zomer druk bezocht door mensen uit de wijk, maar ook door mensen van daar buiten. Deze route helpt om het gebied te verankeren tussen de wijken en het park.

In the City at Eye Level wordt benadrukt dat fietsers graag gebruik maken van drukke straten, dat is gezelliger en fijner om doorheen te fietsen dan door achteraf-straatjes. Door een voetgangervriendelijke winkelstraat te combineren met een fietsroute kan een levendige straat worden ontworpen waarbij de auto niet meer domineert.

WINKELPLINT

Eerder werd genoemd dat bouwblokken aan weerszijden nodig zijn om een straat te definiëren. De plint van deze gebouwen speelt wellicht een nog belangrijkere rol. Deze bepalen de sfeer en het gebruik van de straat en openbare ruimte. In deel 2 van dit rapport wordt de invulling van de winkelplint op locatie benoemd. Ook de gevels worden beschreven.

Om te zorgen dat de plint een daadwerkelijke bijdrage levert aan de openbare ruimte moet deze aan een aantal voorwaarden voldoen. Volgens City at Eye Level is het vooral belangrijk dat de plint wordt ontworpen als onderdeel van de ruimte en de invulling. Er moet van buiten, naar de gevel, naar binnen worden ontworpen. Een tussenzone of hybride zone tussen buiten en binnen is hier een belangrijk onderdeel van. Deze zone vervaagt de grens tussen publiek en privaat, wat voor een prettige overgang zorgt. Ook Alexander spreekt over een gewenst transitiezone tussen publiek en privaat (Alexander, C. 1977, p. 548-552). Met name bij woningen is dit belangrijk, vaak toegepast in de vorm van een voortuin. Het speelt echter ook een belangrijke rol bij semi-publieke functies zoals winkels en een restaurant. Een terras voor de deur trekt meer klanten dan wanneer dit er niet is. Dit is zelfs toepasbaar buiten de zomermaanden om. In het koude Kopenhagen heeft Jan Gehl

een groot deel van de binnenstad autovrij gemaakt. Dit met als doel om de voetganger zich de ruimte toe te laten eigenen. Sommigen waren skeptisch, wie gaat er nu in de herfst buiten op een bankje zitten, of een drankje doen buiten op het terras? Gehl ging zelf regelmatig zelf op zo'n bankje zitten om te kijken hoe mensen de ruimte gebruikten. Hij deed dit tijdens zonnige, maar ook tijdens regenachtige dagen. Het bleek dat de buiten terrassen wel zeker werden gebruikt. Zelfs in de koude maanden zaten mensen buiten in dekentjes gewikkeld van hun koffie te nippen.

Door een transitiezone te faciliteren worden winkels en horeca in de plint verleid deze ruimte toe te eigenen. Hierdoor ontstaat een levendige plint. Daarnaast is het belangrijk dat deze plint transparant en leesbaar is. Vanaf de straat moet het duidelijk zijn wat zich binnen afspeelt. Zowel Jacobs als City at Eye Level noemen dit als belangrijk punt. Transparantie is in zijn simpelste vorm een grote glazen pui, maar ook wat zich direct achter deze etalage bevindt speelt een belangrijke rol. Als potentiële klanten een paar mensen aan het raam zien eten, zijn zij sneller geneigd het restaurant binnen te stappen. Daarnaast is het belangrijk dat de gevel niet is volgeplakt met logo's en reclame zoals nu vaak gebeurt bij avond- en telecomwinkels. Er is dan geen interactie tussen binnen en buiten. Volgens Jacobs kan transparantie ook iets heel anders betekenen. Hij geeft een hoge muur met overhangende bomen als voorbeeld. Men ziet niet direct wat zich achter de muur bevindt, maar heeft wel een idee. Een weelderige tuin, of hofje bijvoorbeeld.

Behalve transparant en leesbaar moet de gevel ook voldoen aan eisen voor langzaam verkeer. Het moet de voorbijganger genoeg interessant bieden om naar te kijken. Belangrijke aspecten hiervan zijn diversiteit in materiaal, ritme, kleur etc., een verticaal gevel ritme en verschil in diepte (schaduw). Dit alles op een schaalniveau van 5km/h.

CONCLUSIE

Het doel is de bestaande openbare ruimte te optimaliseren voor haar gebruikers. De balans van een brede straat zo krijgen dat de auto's niet meer dan de helft gebruiken, weggebruikers mengen om elkaars aanwezigheid te respecteren en om de openbare ruimte zo te definiëren en in te richten dat er gebruik van kan worden gemaakt.

Referenties

- Alexander, C. et al 1977, *A Pattern Language*, Oxford University Press, New York
- Glaser, M. (ed.) 2012, *City at Eye Level*, Eburon Academic Publishers, Delft
- Montgomery, C. 2013, *Happy City, Transforming our Lives through Urban Design*, Penguin Books, UK

3.2 INVULLING HOEKPAND

Vanuit de wijk is er behoefte aan hoogwaardige horeca en aan een sociale buurthuisfunctie. Hierbij is de wens dat deze buurtfunctie zelfvoorzienend is. Door de sociale functie te combineren met horeca kan deze zelfvoorzienendheid worden verkregen. Om dit te realiseren zijn verschillende aspecten van belang. Ruimtelijke eisen, organisatorische eisen en kwaliteitseisen. Deze verschillen per programma onderdeel.

RESTAURANT

Het hoekpand is ontworpen als een restaurant. Het heeft nu nog steeds dezelfde bestemming. Een restaurant heeft bepaalde ruimtelijke eisen. De keuken en het eetgedeelte hebben een bepaalde vloeroppervlakte afgestemd op het aantal bezoekers en het aantal maaltijden per dag. Daarnaast heeft een keuken verschillende onderdelen. Een gedeelte voor de voorbereiding van warm en koud voedsel, opslag voor warm en koud, een bereidingsgedeelte en een plek waar het eten wordt samengesteld en kan worden uitgeserveerd. Als de borden en het bestek terug komen wordt dit vaak via een andere route bij het afwasgedeelte geleverd. Bij een grote keuken zijn dit vaak aparte ruimtes. Kleinere keukens hebben vaak maar één ruimte voor alles. Een professionele keuken heeft een werkbankmaat van 80x80 centimeter. Een thuiskeuken heeft een 60x60 centimeter maat.

Het vloeroppervlak van het eetgedeelte hangt af van het aantal bezoekers dat tegelijk kan eten en het totale aantal bezoekers op een dag. Met andere woorden, hoeveel maaltijden er op een dag worden geserveerd.

Het hele restaurant moet goed geklimatiseerd zijn. Het is niet gewenst dat etensluchten het hele restaurant vullen. Een gebalanceerde aanvoer en afvoer van lucht zijn hierbij van belang.

BUURTHUISFUNCTIE

Een buurthuis vervult een sociale functie binnen de wijk. Huis van Carnisse vlakbij de Wolphaartsbocht is hier een voorbeeld van. Marlies Gerritsma heeft jarenlange ervaring met het runnen van deze buurtfunctie. Hiervoor was ze werkzaam bij een basisschool in de buurt. Het netwerk met scholen, ouders en kinderen had ze dus al. In een gesprek met Gerritsma kwam haar visie duidelijk naar voren. Aan de ene kant staat het sociale aspect, waarbij vooral het motto 'iedereen is

welkom' centraal. Aan de andere kant is ze zich ervan bewust dat het buurthuis eigenlijk een bedrijf is. Een sociaal bedrijf. Volgens Yunus verschilt een sociaal bedrijf van een sociale instantie op onafhankelijkheid. Een instantie dankt zijn bestaan aan subsidies en giften. Soms is het moeilijk om dan het hoofd boven water te houden. Een sociaal bedrijf kan voortbestaan zonder giften van buitenaf. Dit is echter zonder winstoogmerk. Eventuele winst wordt gebruikt voor het bedrijf zelf. De eigenaren of oprichters verdienen er niet extra mee.

Cultuurwerkplaats Carnisse is afhankelijk van subsidies. Zij zijn vaak bezig met nieuwe subsidies aanvragen om te kunnen blijven bestaan. Het is nu de vraag of ze in het pand kunnen blijven waar ze nu zitten. Zij zijn al in gesprek geweest met het Huis van Carnisse of zij daar een ruimte kunnen gebruiken.

Huis van Carnisse heeft de meeste inkomsten uit het verhuren van ruimtes. Hierbij komen beide aspecten, het sociale en financiële bij elkaar. Murritsma zegt dat iedereen in het pand welkom is, van een geëmigreerde Bulgaarse vrouw die jazzballetles wil geven tot een groepje gelovigen die geen eigen kerk hebben maar wel samen willen komen. Ook worden er af en toe bruiloftsfeesten gehouden. Turkse dames versieren de hele ruimte en nemen zelf het eten mee. Doordat Huis van Carnisse veel verschillende ruimtes heeft is er voor iedereen wel een plekje. Sommige functies, zoals het kinderdagverblijf hebben hun eigen plek. Andere ruimtes zijn ingedeeld als klaslokaal waar verschillende activiteiten kunnen plaatsvinden. In deze ruimten zijn kasten geplaatst die kunnen worden afgesloten. Zo heeft iedereen makkelijk toegang tot hun eigen spullen.

Er werkt een vaste groep vrijwilligers in het buurthuis. Zij maken schoon en doen wat andere klusjes. Gerritsma benadrukt dat er een professional nodig is om zo'n team te leiden. Hier is ervaring voor nodig.

Ook de administratie kan het beste worden gedaan door iemand die hier verstand van heeft. Momenteel wordt dit gedeeltelijk gedaan door mbo-scholieren. Dit is voor hun een stuk praktijk ervaring. Nu doet Gerritsma een deel van de administratie zelf. Ze is eigenlijk de coördinator van de hele onderneming. Zij ziet groeimogelijkheden in de toekomst. Ook al krijgen ze een deel betaald door de gemeente, ze wil zoveel mogelijk het heft in eigen handen houden. Deze groeimogelijkheden bestaan

Yunus, M. 2010, *Building Social Business: The New Kind of Capitalism That Serves Humanity's Most Pressing Needs*, Public Affairs

vooral uit pr en de bestuurlijke kant. Zodat het steeds meer een geölied bedrijf kan worden. Hierbij komt waarschijnlijk ook een vraag naar meer ruimte. Vooral nu andere stichtingen ook ruimte nodig hebben, zoals de Cultuurwerkplaats.

In 2014 hebben Gerritsma en Murre mee gedaan aan het Stadsinitiatief in Rotterdam. Zij wilden het concept van Hart voor Carnisse voortzetten in andere wijken. De kennis en ervaring uit de wijk gebruiken om een ontmoetingsplek te creëren die een sociale bijdrage levert. Onderling contact tussen deze initiatieven was een belangrijk speerpunt. Ook al zijn alle wijken anders (en dus de buurthuizen ook), van elkaar leren en pilotprojecten opzetten binnen een netwerk van betrokken mensen is nodig om dit soort projecten te laten slagen op de lange termijn. Ze hebben helaas niet gewonnen, maar Huizen van de Wijk is een vergelijkbaar initiatief van gemeente Rotterdam. Gerritsma merkt echter op dat juist het onderlinge contact en netwerk tussen de verschillende Huizen ontbreekt.

CONCLUSIE

Om een buurthuis zelfvoorzienend te maken is het nodig dit te zien als een sociaal bedrijf. De administratieve kant, het beheer en de communicatie met andere stichtingen en bedrijven kan het best worden gerund door iemand met zowel bedrijfs ervaring als kennis van de wijk. Onderling contact en netwerken met andere sociale bedrijven of stichtingen is een belangrijke factor.

Het verhuren van ruimten is een belangrijke bron van inkomsten. Het combineren van vaste functies kan ook bijdragen. Een restaurant is een geschikte functie. Koken en eten is al een sociale bezigheid.

'Iedereen is welkom' is een motto vrijwel zonder uitzondering. Het buurthuis moet dit niet alleen faciliteren maar ook uitdragen.

Om een sociaal bedrijf succesvol te kunnen opstarten is een business plan nodig. Precieze details vallen echter buiten de scope van dit project. In plaats daarvan wordt in het volgende hoofdstuk een strategie beschreven met elementen uit het principe tijdelijkheid. Deze strategie schetst een manier hoe dit project kan worden gerealiseerd.

3.3 STRATEGIE

Om dit project te realiseren is een korte en lange termijn visie nodig. Het hoekpand met restaurant en buurthuisfunctie is het middelpunt van deze strategie. Flexibiliteit, geleidelijkheid en tijdelijkheid spelen hier een rol in. Daarnaast wordt beschreven hoe verschillende actoren zich kunnen opstellen om bij te dragen aan dit project.

TIJDELIJKHEID

De laatste paar jaar zijn er steeds meer projecten in de gebouwde omgeving die vanuit de gebruiker worden geïnitieerd. Er ontstaat een vraag waar het huidige aanbod niet aan kan voldoen. Soms gaat het om een leegstaand pand in een winkelstraat waar plaatselijke ondernemers een pop-up shop beginnen, maar het kan ook om een groter gebied gaan. In Rotterdam bijvoorbeeld was een stuk in het Cool District niet goed toegankelijk voor voetgangers. Door subsidies en crowdfunding is een luchtbrug voor voetgangers gerealiseerd om opkomende gebieden met elkaar te verbinden.

De crisis in 2008 wordt vaak genoemd als oorzaak van deze initiatieven. Door de crisis zijn grote bouwprojecten vaak stil gelegd. Het 'klassieke' model van groots ontwikkelingen met grote investeringen bleek niet meer gepast. Ook is er veel leegstand en braakliggend land. Net gebouwde kantoortorens blijven leegstaan en ook in winkelgebieden kunnen ondernemers niet altijd meer de huur betalen. Braakliggende delen binnen en buiten de stad worden niet meer (verder) ontwikkeld. Dit alles vraagt om een nieuwe aanpak in deze tijd.

Bergevoet en Tuijl (2013) spreken zelfs van een Nieuwe Werkelijkheid. Er moet worden gezocht naar nieuwe modellen om te ontwikkelen en te bouwen. Zij zien in het thema tijdelijkheid een instrument om deze modellen te ontwikkelen.

In hun boek, de Flexibele Stad wordt de volgende uitspraak gedaan:

Flexibele gebiedsontwikkeling is ontwikkelen gebaseerd op een conditie van permanente tijdelijkheid.

Deze zin intrigueert, *permanente tijdelijkheid* klinkt als een paradox. Dit hoofdstuk gaat in op deze uitspraak. Eerst wordt een algemeen beeld geschetst van flexibele gebiedsontwikkeling zoals gedefinieerd door Bergevoet en Tuijl (2013), daarna wordt ingegaan op permanente tijdelijkheid.

FLEXIBELE GEBIEDSONTWIKKELING

Deze aanpak van ontwikkelen gaat uit van startbeelden in plaats van eindbeelden, zoals nu een gangbare vorm van ontwikkelingen is. Binnen een bepaald ontwikkelkader kunnen startbeelden worden geformuleerd. Deze kunnen worden gezien als een eerste stap. Vervolgens kan er binnen hetzelfde kader een vervolgstap worden gezet. Deze stap wordt gedefinieerd door veranderingen binnen het proces zelf, bijvoorbeeld nieuwe actoren of financiële tekorten, of juist van buitenaf, de huurprijs gaat omhoog of er zijn nieuwe regels van toepassing. Deze vervolgstap wordt vervolgens weer benaderd als een nieuw startbeeld. Op deze manier kan er stapsgewijs worden ontwikkeld met interne en externe ontwikkelingen als input.

Hierbij spelen zowel procesmatige voorwaarden, als juridische, financiële en ruimtelijke voorwaarden spelen een rol in.

De actoren zelf en hun onderlinge organisatie en hiërarchie bepalen de procesmatige randvoorwaarden. Structuurvisies, bestemmingsplannen en lopende projecten vormen de juridische voorwaarden. De financiële randvoorwaarden gaan over de waarden van de grond, huurprijzen en mogelijkheden tot (her)financiering. De ruimtelijke randvoorwaarden zijn misschien wel het belangrijkste voor dit project. Dit gaat om de fysieke eigenschappen van de locatie, zoals geanalyseerd in het vorige hoofdstuk. Deze randvoorwaarden vinden samenhang binnen elk startbeeld.

Flexibele gebiedsontwikkeling kent drie verschillende factoren. Namelijk, de lokale factor, de gebruiksgerichte factor en de factor van tijd.

Lokale condities zijn een belangrijke factor voor een flexibele herontwikkeling. Door deze condities goed te bestuderen en als uitgangspunt te nemen kan een startbeeld worden gedefinieerd wat past bij de lokale context.

Gebruiksgerichte flexibiliteit is een ander aspect van flexibele gebiedsontwikkeling. Bij het klassieke bouwen, gericht op eindbeelden wordt vaak van bovenaf een project gedefinieerd. Het plan is af en het wordt gebouwd. Als de 'vraag' in de tussentijd is veranderd, kan het 'aanbod' niet meer worden aangepast. Bij gebruiksgerichte flexibiliteit gaat het juist om de vraag in plaats van om het aanbod. (Toekomstige) gebruikers en andere

Bergevoet, T., Tuijl, M. 2013, *De Flexibele Stad, Oplossingen voor leegstand en krimp*, nai010 uitgevers, Rotterdam

belanghebbenden worden bij het proces betrokken zodat het project kan voldoen aan de concrete vraag. Hierdoor wordt de kans op slagen groter en worden investeringsrisico's verkleind.

De factor tijd is een belangrijk onderdeel van flexibele gebiedsontwikkeling. Al eerder is gesproken van startbeelden binnen een ontwikkelkader. Ook de interne en externe veranderingen die deze beelden definiëren zijn al aangestipt. Deze stappen vallen allemaal binnen één project. Door de tijd heen kunnen dus tijdens het proces nog aanpassingen worden gedaan, als bepaalde veranderingen of ontwikkelingen hier om vragen. Ook is het mogelijk om te experimenteren binnen dit proces. Hierbij speelt evaluatie een belangrijke rol. Actoren kijken terug op de gemaakte keuze voor een startbeeld, de gevolgen hier van en wat een volgende stap zou kunnen zijn.

PERMANENTE TIJDELIJKHEID

Permanente tijdelijkheid, iets wat permanents is, kan niet tijdelijk zijn en andersom. Toch kan dit verder worden genuanceerd tot de schijnbare paradox van permanente tijdelijkheid binnen de context van flexibele gebiedsontwikkeling.

per·ma·nent
(bijvoeglijk naamwoord, bijwoord)
onafgebroken blijvend; voortdurend
(vandale.nl, november 2015)

Permanent, iets wat onafgebroken blijft, iets wat er voor altijd is. Als gekeken wordt naar de gebouwde omgeving zouden de ruïnes en monumenten uit de oudheid permanent genoemd kunnen worden. Zij zijn er immers (gedeeltelijk) nog steeds. Echter, een groot deel van de moderne bestaande gebouwde omgeving wordt ook als permanent beschouwd.

Deze gebouwen hebben meestal een levensduur van tientallen jaren, op een gegeven moment worden ze gesloopt om ruimte te maken voor nieuwbouw. Ze zijn wel ooit gebouwd met de *intentie* om permanent te zijn.

tij·de·lijk
(bijvoeglijk naamwoord, bijwoord)
voorbijgaand, vergankelijk
(vandale.nl, november 2015)

Tijdelijkheid is niet opgenomen in de van Dale. Tijdelijk wel, iets wat vergankelijk is, of voorbij gaat. Een festivaltent is een tijdelijke constructie, na het evenement wordt de tent weer afgebroken. Het heeft een vooraf bepaalde levensduur. Deze levensduur kan variëren van enkele uren (marktkraam) tot

enkele jaren (paviljoen). De bouwwerken hebben vanaf het begin af aan dus de *intentie* om tijdelijk te zijn.

Permanente bouwwerken kunnen dus worden onderscheiden van tijdelijke bouwwerken aan de hand van hun levensduur en de intentie van het project. Deze regel geldt uiteraard niet altijd. De Eiffeltoren in Parijs is ooit ontworpen als een tijdelijke constructie voor de wereldtentoonstelling van 1889. Dat de toren er nog steeds staat, bewijst dat iets met een tijdelijke intentie een permanente staat kan krijgen.

Tijdelijkheid is iets anders dan tijdelijk. Tijd is een maat voor *tijdelijk*, in uren of jaren. Tijd is geen maat voor *tijdelijkheid*, maar een factor. Tijd speelt een rol binnen tijdelijkheid, in de vorm van een continu proces. Dit is een geleidelijk proces met ruimte voor veranderingen met een bepaalde flexibiliteit.

Dit maakt een conditie van permanente tijdelijkheid een conditie waar altijd ruimte is voor verandering binnen een geleidelijk en flexibel proces door de tijd heen.

RANDVOORWAARDEN PLEINWEG-ZUIDPLEIN GEBIED

Het Zuidplein-Pleinweg gebied is volop in ontwikkeling. Er zijn dan ook veel verschillende actoren actief. Gemeente Rotterdam is er één van. Stadsontwikkeling is bijvoorbeeld met de workshops bezig de Pleinweg te verbeteren. Hart van Zuid is een ander initiatief van de gemeente. In samenwerking met private partijen en met bewoners. En natuurlijk de Huizen van de Wijk. De gemeente is een belangrijke actor, maar door lokaal te handelen kunnen ook buurtbewoners een grote actor worden. Marlies Gerritsma heeft zelf ondervonden dat dit resultaat oplevert. Het kost veel werk en tijd, maar het is dan ook een lange termijn plan. Door bewoners te betrekken bij planvorming, maar bijvoorbeeld ook bij de uitvoering wordt een band opgebouwd met en binnen de wijk. Dit is het aanwenden van sociaal kapitaal. Door dit gemeenschapsgevoel te creëren wordt ook het ondernemingsklimaat verbeterd. Door het Pleinweg-Zuidplein gebied lokaal aan te pakken wordt een nieuwe plek gecreëerd. Er wordt een impuls gegeven aan het gebied. Dit wordt placemaking genoemd. Een netwerk zoals Gerritsma dat over de jaren heeft opgebouwd is een goed startpunt.

Een dergelijke lokale benadering vergt een andere opstelling van de gemeente. Zij hebben bijvoorbeeld met goede

bedoelingen de Huizen van de Wijk opgezet. Doordat zij zelf mensen met bedrijfservaring hebben uitgekozen om deze huizen te runnen wordt een korte termijn oplossing gemaakt. Deze mensen weten namelijk vaak niet wat er in het gebied zelf speelt. Voor de lange termijn is het beter als de gemeente voornamelijk een faciliterende rol inneemt. Dit betekent dat zij vanaf de zijlijn meekijken en bijspringen waar nodig is. Een groot onderhoud of nieuwe betegeling van de openbare ruimte is bijvoorbeeld een taak van de gemeente. Straatmeubilair maken en plaatsen, een openbare tuin aanleggen en een terras voor de deur plaatsen zijn dingen die bewoners ook zelf kunnen doen. Dit zorgt ervoor dat zij zich een stukje van de openbare ruimte toe eigenen en zich er ook verantwoordelijk voor voelen. Tijdens één van de Pleinweg workshops vertelde een betrokken bewoner dat de stoep voor zijn deur er al een tijdje uitligt, ze waren bezig met leidingswerkzaamheden. Hij vond dit een mooie gelegenheid om een paar plantjes bij de supermarkt te halen en deze te planten voor zijn deur. Het zag er kleurrijk en gezellig uit. Het duurde ook best lang voordat de plantjes weg waren. Voor hem was het ook bijna een test om te kijken hoe lang zo'n kleine ingreep werd getolereerd.

De plantenbakken van Cultuurwerkplaats Carnisse staan ook nog steeds in het straatbeeld. Zo lang het het onderhouden uitziend wordt dergelijke ingrepen getolereerd door de gemeente. Zodra een openbare ruimte zo wordt ingericht of toegeëigend dat er mensen kunnen verblijven wordt het een ander verhaal. In het gebied geldt namelijk een samenscholingsverbod. Er zijn dan ook vrijwel geen bankjes in het Zuidplein-Pleinweg gebied. De enkele bankjes op het plein met de Vallende Ridder zijn niet zo geplaatst dat je er gezellig met meerder mensen kunt zitten. In New York is het vanaf 1961 de regel geweest dat bedrijven extra hoog mochten bouwen als zij de directe publieke ruimte zouden inrichten voor passanten (C. Montgomery, 2013, p.168). Deze ontwerpen werden echter zo ontworpen dat ze het gebruik ervan ontmoedigden. Verlaten, onprettige pleinen waren het gevolg. De bedrijven wilden niet dat voorbijgangers zouden blijven hangen en wellicht overlast zouden veroorzaken. Nu worden deze pleinen opnieuw ontworpen, gericht op verblijf.

Kamiel Verschuren is een Rotterdamse kunstenaar en vertaalt dit soort problemen naar sprekende ontwerpen. Zo was hun atelier verhuisd naar een pand tegenover een school. Elke dag hingen er scholieren voor de ingang van het atelier. Ze zorgden voor behoorlijk wat overlast. Het was de enige plek waar je droog een sigaretje kon

roken. Verschuren bouwde een replica van de gevel en plaatste deze tientallen meters verder, dicht bij de ingang van de school. Nu hangen de scholieren daar bij elkaar. Door het probleem bewust te verschuiven wordt een oplossing gevonden. Een ander project van Verschuren is de verrijdbare bushalte. Dit is een knipoog naar het samenscholingsverbod. Bij een bushalte mag men namelijk wel ongestraft samenkomen.

Als de gemeente meer projecten in de openbare ruimte faciliteert of aanmoedigd kan een interessante ruimte ontstaan, welke is ingericht op verblijf. Een experimentele ruimte waar dit soort initiatieven kunnen worden uitgetoetst.

Ook de private eigenaren van panden en winkelpinten zijn erbij gebaat om een faciliterende rol aan te nemen. Zoals nu al bij een leegstaand winkelpand aan de Pleinweg zijde van het L-vormige blok. Door een impuls, of nieuw functieprofiel te geven aan de bestaande winkelpint worden nieuwe huurders aangetrokken. Dit komt dus weer ten goede aan het ondernemingsklimaat en aan de eigenaar van het pand.

Bij deze experimentele manier van ontwerpen en organiseren is evaluatie een belangrijk moment. Ingerepen in de openbare ruimte of de invulling van de winkelpint moeten evalueerbaar zijn. Dit betekent bijvoorbeeld dat bewoners of passanten hun mening hierover kunnen geven. Met fysieke of digitale reviews, tijdens een discussie. Ook de organiserende partijen kunnen door gebruik en observaties evalueren of een ingreep werkt of niet. Door bijvoorbeeld eens in de drie maanden samen te komen, zowel organisatoren en gebruikers, kan in de gaten worden gehouden of de gekozen koers de juiste is. Op deze manier speelt tijd een dynamische factor binnen het ontwerp- en beslistraject.

Op eenzelfde manier kan worden omgegaan met financiële middelen. Een startkapitaal, bijvoorbeeld in de vorm van een subsidie, om het eerste startbeeld te realiseren. Als dit aanslaat en bezoekers trekt kan worden gekeken naar de volgende stap.

Doordat met startbeelden en evaluatiemomenten wordt gewerkt is het belangrijk dat het bouwwerk of de ingreep aanpasbaar is aan de vraag. Dit kan op twee manieren. Of het gebouw is bedoeld voor de (zeer) korte termijn en is hierbij heel functiespecifiek. Het voorziet in een bepaalde behoefte. De andere manier is bedoeld voor de lange termijn en is hierbij functieneutraal. Er kunnen dus verschillende vormen van gebruik plaatsvinden.

Binnen dit project wordt een bestaand hoekpand aangepast. Als met het eerste uiterste wordt gewerkt betekent dit dat de ingreep van tijdelijke aard is en dus voor korte tijd de combinatie van restaurant en buurtfunctie ondersteunt. Zo'n ingreep is eigenlijk alleen rendabel als het pand bijvoorbeeld wordt gesloopt in de nabije toekomst. Een buurthuis heeft namelijk al behoefte aan functieneutraliteit op de korte termijn. Deze functieneutraliteit is ook een flexibiliteit. Zoals de klaslokalen van Hart voor Carnisse. Het is dezelfde ruimte, toch door bepaalde voorzieningen zoals opslag, kan het door verschillende groepen worden gebruikt. Het buurthuis is ongeveer twee keer zo groot als het hoekpand. Hierdoor is er meer ruimte om verschillende ruimtes te maken. Om dezelfde gebruiksgerichte flexibiliteit in het hoekpand te krijgen moet worden gezocht naar een andere oplossing.

Dubbel gebruik van een ruimte is één manier. Het aanpassen van de oppervlakte van deze ruimte is een andere manier. Hierdoor kan worden ingespeeld op piekmomenten binnen het programma. Een bruiloft of muziek optreden zijn hier voorbeelden van. Net zoals bij Hart voor Carnisse is opslag hier belangrijk. Niet alleen voor de spullen van de verschillende gebruikers van de ruimte, maar ook voor meubels. Op deze manier kan een ruimte op het ene moment worden gebruikt door het restaurant voor een avondmaaltijd en op het andere moment is het een dansvloer.

3.4 CONCLUSIE

In dit hoofdstuk zijn verschillende aspecten van het project onderzocht. Aan welke aspecten en voorwaarden een straat en openbare ruimte moeten voldoen om leefbaar en geliefd te worden. Schoon, heel en veilig, maar ook ingericht op verblijf. Triangulation is hierbij een methode die kan worden toegepast. Ook het straatprofiel moet in balans zijn. Meer dan de helft moet kunnen worden gebruikt door het langzame verkeer. De winkelplint moet hierbij niet worden vergeten. Door van buiten naar binnen te ontwerpen en hierbij een transitiezone, een transparante en interessante gevel te ontwerpen wordt de plint bij de openbare ruimte betrokken.

De invulling van het hoekpand wordt een combinatie van buurthuisfunctie met restaurant. Het restaurant wordt de stabiele en vaste functie van het buurthuis. In combinatie met het verhuren van ruimtes is dit een mogelijkheid om een zelfvoorzienend sociaal bedrijf in te vullen. De ruimten worden verhuurd voor terugkerende evenementen zoals workshops en voor sporadische evenementen zoals een bruiloft.

Om het verhuur van de ruimten te kunnen faciliteren zijn flexibele ruimten nodig. Dit houdt in dat de grootte moet kunnen veranderen afhankelijk van de vraag. Daarnaast moet er opslag aanwezig zijn voor meubels en voor spullen van de gebruikers.

Het hoekpand is onderdeel van een strategie waarbij wordt ingezet op stapsgewijs ontwikkelen met startbeelden als uitgangspunt. De aanpasbaarheid aan de functie of vraag is hier ook een uitgangspunt van.

4. ONTWERP

4.1 OPENBARE RUIMTE

PLEINEN

Figuur 4.1 >>
Potentie pleinen

bron: eigen tekening

De locatie heeft drie openbare ruimten met potentie. In figuur 4.1 zijn deze weergegeven. Het plein met de Vallende Ruiter ligt langs de drukke Pleinweg. Verder naar achter ligt het in een rustige wijk met aan twee zijden eenrichtingsverkeer. Dit plein is geschikt voor zowel actief als passief gebruik. Er zijn al redelijk wat bomen aanwezig. Dat geeft een natuurlijke kwaliteit.

De parkeerplaats richting Zuidplein is een verzonken ruimte van 38 x 45 meter groot. Het is een mooi groot plein voor tijdelijke evenementen zoals een markt of als wijkfestival locatie. Daarnaast komt er veel zon op het plein. Een ideale plek dus om even rustig te zitten. De plint hier is dicht op maaiveld niveau. Dit zorgt voor een achterkant en geeft dus richting aan het plein.

De binnentuin van het L-blok is publiek toegankelijk. Nu wordt het vrijwel niet gebruikt. Dit komt misschien gedeeltelijk doordat het privaat aanvoelt. Door dit semi-private karakter te benadrukken door het half af te screenen en het in te zetten als tuin voor het restaurant krijgt de tuin een identiteit en functie.

De pleinen kunnen worden ingericht of verbouwd met triangulation en het plaatsen van een focuspunt. Op het Pleinweg-plein en in de binnentuin is dit focuspunt er al in de vorm van een herdenkingsmonument. Door meer elementen toe te voegen kan de ruimte verder worden ingericht en toegeëigend.

Het Zuidplein-plein heeft nog geen focuspunt. Dit kan bijvoorbeeld in de vorm van een podium. Dit kan worden gebruikt tijdens evenementen zoals een festival, maar ook als zitmogelijkheid voor dagelijks gebruik.

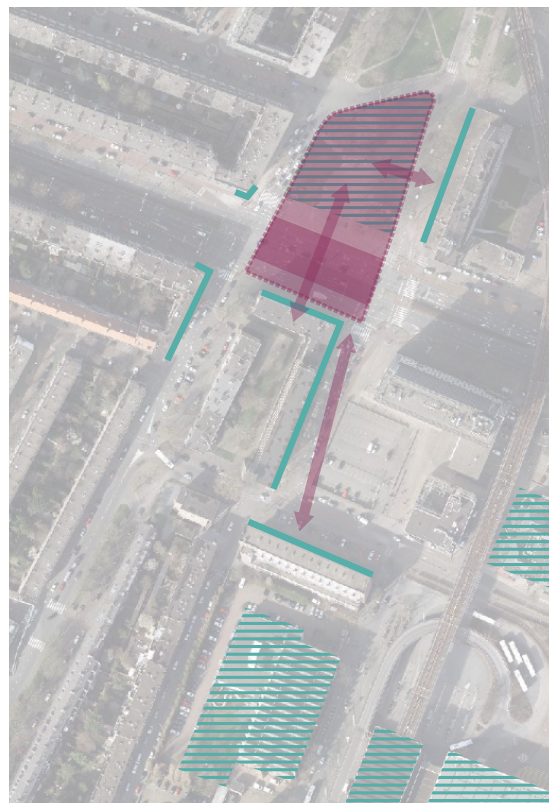
OVERSTEEKBAARHEID

Julian Lewis gaf het al aan als conclusie van de workshops, de oversteekbaarheid van de Pleinweg moet worden verbeterd. De straten van Carnisse naar Tarwewijk moeten worden benadrukt. Dit kan worden bereikt door de oversteekplaatsen veel breder te maken. Dit legt behalve een fysieke, ook een visuele relatie. Aandachtspunt hierbij is dat het niet mogelijk moet zijn voor auto's om hier de ventweg op te rijden. Het lokale en regionale verkeer moet gescheiden blijven. Hierdoor is het mogelijk de ventwegen op langzaam verkeer te focussen. Het parkeren komt aan één kant zodat de auto's alleen een

Figuur 4.2 >>
Deel studie
overteekbaarheid
Pleinweg-Zuidplein en
looprichtingen

bron: eigen tekening

extra grens vormen aan de Pleinweg zijde van de ventweg. Door deze weg gelijkvloers te maken krijgt het bijna een woonerf-identiteit. Weggebruikers delen de weg. De auto domineert niet meer.

Doordat de Maastunnel voor twee jaar dicht gaat zal er wat minder verkeer over de Pleinweg rijden. Een mooi moment om wat verkeervertragende maatregelen in te voeren. De oversteekplaatsen worden al verhoogd, dus dit zijn grote drempels voor de Pleinweg. Door de autostroken net wat smaller te maken ontstaat er in het midden extra ruimte. Deze wordt gebruikt om de oversteekplaatsen meer kwaliteit te geven. Daarnaast speelt dit in op een toekomstige tramrails over de Pleinweg.

Ook op de kruising met het Zuidplein worden dezelfde methoden toegepast. Er wordt een oversteekplaats over het midden van de kruising gerealiseerd. Nu gebeurt dit aan weerszijden. Er worden twee banen weggehaald zodat ook hier het midden kan worden ingericht als oversteekplaats en eventuele tramhalte.

Deze ingreep verandert de verkeerssituatie vrij extreem. Hier kan het stapsgewijs ontwikkelen goed worden toegepast. Door eerst de banen tijdelijk af te sluiten en het midden te verbreden door middel van houten vlonders kan worden gepeild of de verkeerssituatie nog veilig is.

Een variatie hier op is het compleet claimen van de Pleinweg. Als deze officieel dicht gaat in 2017 kan de hele kruising gelijkvloers worden gemaakt met het

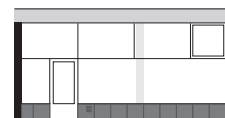
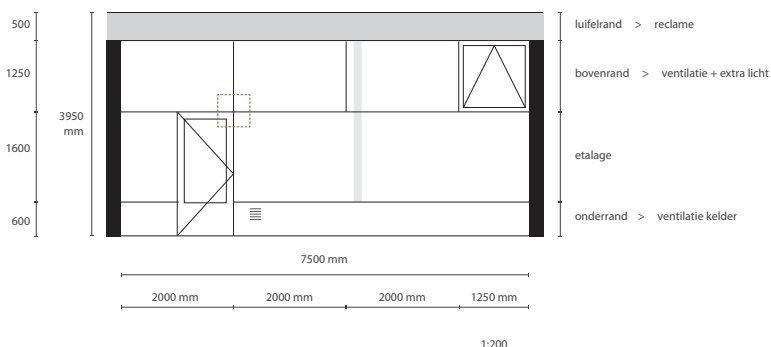
trottoir. Een festival in combinatie met de andere pleinen en winkelplint is een goed feest om de aandacht te vestigen op de toeëigening van de openbare ruimte in het gebied.

WINKELPLINT

Door het balkon aan Zuidplein en de teruggelegen ingangen aan de Pleinweg heeft het L-vormige blok al wat definitie in de gevel. Een duidelijk leesbare en transparante etalage met interessante details zorgt voor een prettige plint. Door de oorspronkelijke indeling van de gevel over te nemen ontstaat een uniforme gevel. Door per pand binnen dit kader wat aanpassingen te maken, in materiaal of in ritme, wordt een interessante plint gecreëerd. Ook door de signage of reclame te beperken tot de balkonrand, een logo sticker op het raam en letters op de onderste rand wordt een rustiger en overzichtelijker beeld geschept.

De transitiezone wordt aangegeven door een andere afwerking van de stoep. Dit is een subtiele manier om deze zone aan te geven. Hierdoor voelt het voor de winkeliers meer alsof dat stuk stoep bij hun winkel hoort. Hierbij wordt meteen het nodige onderhoud uitgevoerd aan de stoep.

Door het fietspad en de autoweg samen te voegen worden de weggebruikers gemengd. Hierbij kan ook meteen het asfalt worden vervangen door asfalt met een reliëf of tegels. Dit remt het verkeer ook af.

Figuur 4.3 >>
Studie gevels

bron: eigen tekening

4.2 HOEKPAND

Het hoekpand vormt het middelpunt van het cluster en bevindt zich op een goed zichtbare en goed bereikbare locatie, op de hoek van de Pleinweg en Zuidplein.

Dagelijks wordt het gebruikt als een café-restaurant. Er wordt ontbijt, lunch, diner en koffie met een gebakje geserveerd. Deze hoofdfunctie maakt het een laagdrempelige ontmoetingsplek voor de wijk (koffiekaart), maar het zal ook bezoekers van Hart van Zuid trekken. Het is van belang dat er zowel fijne plekken zijn voor diegene die in zijn eentje komt lunchen met de krant erbij en voor groepen vrienden die willen bijkletsen. Daarnaast komen er werkplekken, waar de middelbare scholier zijn huiswerk kan maken of waar professionals uit het gebied een vergadering kunnen voorbereiden. Eens in de week of maand is er een podiumavond. Dit kan een talentenjacht zijn, een voorstelling van de muziekschool uit de buurt of een lezing over nieuwe initiatieven in de wijk. Ook is er ruimte voor verschillende exposities, resultaten van workshops of het werk van lokale kunstenaars.

Er zullen ook workshops worden gegeven. Deze zullen vooral een culturele insteek hebben en zijn gericht op verschillende doelgroepen. Een wekelijks breiclubje voor ouderen, een knutselmiddag voor de kinderen, maar bijvoorbeeld ook een zeefdruk cursus of leren foto's ontwikkelen voor de jeugd en voor volwassenen. Deze workshops kunnen bijvoorbeeld in samenwerking met scholen, het Kunstenpand en professionals uit de wijk worden opgezet.

Een ander workshop-thema is dat van 'zelf ondernemen'. Door middel van verschillende business-workshops en cursussen kunnen bewoners leren hoe ze hun eigen idee kunnen omzetten in een onderneming. Een voorbeeld hiervan is een winkel beginnen met zelfgemaakte spullen, al dan niet als een collectief. Deze winkel kan worden gestart in een leegstaand pand. De eigenaar van het blok heeft al eerder een leegstaand pand in bruikleen gesteld aan Stadsontwikkeling. Door een plan op te stellen waarbij de huur steeds hoger wordt, wordt het mogelijk om de leegstand op deze manier te vullen. Hierdoor wordt een cluster van lokale ondernemingen gevormd. Een andere bijkomstigheid van zulke workshops is dat er een sociaal en professioneel netwerk wordt opgebouwd. Door de juiste contacten kunnen de buurtbewoners wellicht verder komen in hun professionele leven. Deze workshops gaan bijvoorbeeld over het schrijven van een businessplan, het geven van presentaties, een cv-check of hoe social media kan worden

ingezet om je bedrijfje te laten groeien.

Behalve het faciliteren van exposities en podiumavonden is er ook ruimte voor grotere evenementen die af en toe plaats zullen vinden. Dit kunnen evenementen zijn voor de hele wijk, zoals een buurt barbecue of een festival met lokale talenten. Maar dit kunnen ook persoonlijke gelegenheden zijn, zoals een trouwfeest, verjaardag of afstudeerfeestje waarbij een deel van het gebouw wordt afgehuurd. Dit is vooral handig als er thuis niet genoeg ruimte is.

Er wordt over de wijk gezegd dat de buurtbewoners aan het overleven zijn in plaats van leven. Het heeft dan ook geen nut om een dure koffietent met exclusieve workshops aan te bieden. Het principe van geven en nemen, samenwerken is hier belangrijk. De workshops kunnen worden ontwikkeld en aangeboden in combinatie met andere partijen, zoals het Kunstenpand, scholen, CultuurWerkplaats Carnisse en Tarwewijk, Stichting Zuidzijde en de gemeente. De aangeboden workshops zijn gericht op talentontwikkeling. Dit past binnen de pijlers school en werk van het NPRZ. Net zoals de cultuurwerkplaats en het Huis van Carnisse zal een deel van de organisatie worden gedaan door vrijwilligers. Ook een wekelijkse wijkkeuken gerund door lokale (hobby)koks hoort hierbij. Maaltijden en koffie zullen goedkoop worden aangeboden. Door als vrijwilliger af en toe mee te helpen kan bijvoorbeeld een gratis maaltijd of workshop worden verdiend.

FUNCTIES

- Café-Restaurant
- Werkplekken (individueel en groepen)
- Cultuur workshops
- Business workshops
- Wijkevenementen
 - Organisatie
 - Expositie
 - Podiumavond
 - Buurt barbecue
 - Festival
- Ruimte verhuur

ONDERLINGE RELATIE EN PLAATSIING FUNCTIES

Al deze losse functies krijgen een plaats in het hoekpand aan de Pleinweg-Zuidplein. Het pand heeft drie verdiepingen, een kelder, de begane grond en een eerste verdieping. Hoe

alle functies een plek krijgen is afhankelijk van hun onderlinge relaties en de eigen sfeer. Hoe privaat of publiek een functie is speelt hier een belangrijke rol in.

Er zijn een paar functies die uitgesproken plek hebben. Het restaurant met kook- en eetgedeelte komt op de begane grond. Deze verdieping heeft het meest publieke karakter. De bedrijvigheid van de keuken en de gezelligheid van de bezoekers zal voorbijgangers naar binnen trekken.

Andere publieke functies zijn de werkplekken (individueel en groep), de podiumavond en publieke lezing, de expositie, het wijkfestival, de handwerkworkshop en de knutselmiddag. Deze worden in directe relatie met het restaurant op de begane grond geplaatst. De werkplekken en het eetgedeelte hebben allebei zitplekken met een tafel nodig. De organisatie hiervan is gebaseerd op de gradatie van publiek naar privaat op de begane grond. De straatkant heeft namelijk een publiek karakter waar de gevel grenzend aan de binnentuin een (semi-)privaat karakter heeft. Door de verschillende zit-mogelijkheden op deze manier te organiseren ontstaan er verschillende ruimten. Hierdoor kunnen de bezoekers een plekje naar hun wensen uitzoeken. Ook de handwerkworkshop en de knutselmiddag kunnen hier een plek krijgen. Deze bedrijvigheid / gezelligheid zal ook bezoekers trekken.

De podiumavond is een wekelijks of maandelijks evenement. Dit betekent dat de hiervoor gereserveerde ruimte multifunctioneel moet zijn, zodat een andere functie deze ruimte kan gebruiken. In dit geval zijn dit het restaurant en de expositie. De dansvloer is een lege ruimte, deze kan worden gevuld met stoelen of bankjes voor bijvoorbeeld een lezing. Voor dagelijks gebruik worden er tafels en stoelen neergezet voor het restaurant en de werkplekken. Als het podium niet wordt gebruikt, is het een mooie plek om te zitten of om te gebruiken voor expositie.

Het wijkfestival is een jaarlijkse gebeurtenis georganiseerd door verschillende partijen. De openbare ruimte zal worden gevuld met podia, eettentjes, marktkraampjes en andere activiteiten. Het café-restaurant is hier een onderdeel van. Hier is de relatie binnen-buiten dan ook belangrijk. Door een hybride zone te definiëren wordt deze relatie geleidelijker. In deze zone loopt het gebruik van binnen naar buiten, een verhoogd terras / podium is hier een voorbeeld van.

De overige functies hebben een semi-privaat karakter. De begane grond is dan een minder voor de hand liggende verdieping.

De grafische cursussen zullen voornamelijk in de middag en avond worden gegeven,

na school- en werktijd. Elke cursus heeft specifieke behoeften. Vooral de donkere kamer van de analoge fotografie cursus is heel specifiek. De kelder is hier een goede locatie voor, er is immers al bijna tot geen daglicht, de kans op lichtlekken is hier het kleinst. De andere cursussen met opslag en al kunnen hier omheen worden gevestigd. Elke workshop heeft een presentatieruimte nodig voor uitleg, dit kan dezelfde ruimte zijn omdat de cursussen waarschijnlijk niet precies tegelijk worden gegeven. Wel op dezelfde middag of avond, maar net een half uurtje later bijvoorbeeld. In de kelder komt een beetje daglicht binnen via hoge ramen aan de binnentuin kant (zuidwest). Dit is diffuus licht wat ideaal is voor een teken- of schildercursus. In de avond moet nog wel voldoende kunstmatig licht aanwezig zijn. Voor de nabewerking van digitale foto en film en de cursus in computersoftware zijn computers nodig. Het is wenselijk dat deze in een afsluitbare ruimte staan.

De business workshops hebben alleen een presentatieruimte met tafels en stoelen nodig. Dezelfde behoeften als de vergaderruimtes. De eerste verdieping is hier geschikt voor. Het is een privé ruimte met eigen ingang. Dit maakt het ook geschikt voor het verhuur aan privé-feestjes. Dit vereist natuurlijk wel een heel andere sfeer dan een vergaderruimte. Het moet een semi-chique ruimte worden met uitzicht op de binnentuin en toegang tot het balkon. Er moet ruimte (en meubels) zijn om een eetzaal in te richten, of als dansvloer en er moet ruimte zijn om een speech te houden. Al deze faciliteiten bevinden zich ook op de begane grond, in combinatie met het restaurant. Bij een publieke lezing is het bijvoorbeeld prettiger om het podium bij het restaurant af te huren. Een klein verjaardagsfeest (tot 50 bezoekers) kan plaatsvinden op de begane grond aan de tuinkant. Hier is nog een directe connectie met de keuken, wat catering heel makkelijk maakt. Deze delen kunnen worden afgesloten van de rest van de rest van het eetgedeelte op de begane grond. Hierdoor kan de rest van de begane grond in gebruik blijven als restaurant. Bij een groter privé-feest (200 bezoekers) kan de zaal op de eerste verdieping worden afgehuurd, zo kan het restaurant nog dagelijks worden gebruikt als ontmoetingsplaats voor de wijk.

Alleen de opslag moet nu nog een plek krijgen. Vooral de keuken maakt gebruik van de opslag, warm en koud voedsel, extra potten, pannen en servies. Daarnaast moeten er meubels in kunnen worden opgeborgen. Vanaf de begane grond is de kelder te bereiken via een interne trap. De kelder heeft ook een trap die direct uitkomt op de straat.

Dit was oorspronkelijk de dienstingang. De eerste verdieping is alleen te bereiken via de straat en de galerij aan de achterkant. De interne trap naar de eerste verdieping maakt nu onderdeel uit van de woning op de 2e en 3e verdieping. Ook is er een goederenlift die alle verdiepingen met elkaar verbindt. De kelder lijkt de meest logische plek. De begane grond wordt al voor een groot deel gevuld door het restaurant en door de interne trap en goederenlift staat de keuken alsnog in contact met de opslag. De goederenlift kan ook worden gebruikt voor bijvoorbeeld catering op de eerste verdieping. Ook de culturele workshops kunnen op deze manier makkelijk gebruik maken van de opslag. Er moet wel een goede verbinding zijn tussen de opslag en de buitenruimte. Leveranciers moeten gemakkelijk hun goederen kunnen aanleveren.

GEBRUIK DOOR DE DAG HEEN - MULTIFUNCTIONALITEIT

Zoals al eerder beschreven worden sommige ruimten gebruikt voor verschillende functies. Op de begane grond is het eetgedeelte het multifunctionele deel. Elke dag begint met het ontbijt met een kopje koffie dat de keuken serveert aan de bezoekers. Op sommige dagen is er ook een brei- of haakclubje van ouderen en werkloze of part-time werkende volwassenen in het rustige deel aan de tuinkant van het restaurant. Zij bespreken alle ins en outs van de wijk onder het genot van een kopje koffie of thee terwijl ze een paar nieuwe steken leren. De tassen, dekentjes en gehaakte onderzetters gaan vervolgens mee naar huis of komen in het restaurant zelf te hangen. Als onderdeel van de doorlopende expositie. Deze collectie is ook te koop. De kosten van de workshop zijn laag, vooral als zelf het materiaal wordt meegenomen. Het kopje koffie is inbegrepen. Wol is vaak goedkoop te vinden in budget-winkels of zelfs in een tweedehands winkel. Andere bezoekers zijn forenzen die nog snel een ontbijtje of alleen koffie nemen terwijl ze op de metro of bus wachten, of de gepensioneerde man die liever in een publieke gelegenheid de krant leest met z'n ontbijt.

Naarmate de dag vordert komen er mensen om te lunchen. Scholieren van de nabijgelegen middelbare school vinden het gezellig om af en toe met een groepje 'uit eten te gaan' in de lunchpauze. Ook de medewerkers van de omringende kantoren hebben deze plek ontdekt waar ze samen of alleen kunnen lunchen terwijl ze nog wat notities doornemen voor de komende vergadering. In het weekend is het juist het winkelende publiek wat hier even komt uitrusten, terwijl ze het overige publiek

kunnen bekijken wat buiten langsluipend. Op een woensdagmiddag als de basisscholen dicht zijn komen er kinderen langs die aan een grote tafel midden in de ruimte onder begeleiding een knutselproject doen. Dit wordt georganiseerd in samenwerking met de scholen. Er is ruimte voor zo'n 10 kinderen, de groepjes zullen dus elke keer anders zijn. Het knutselwerk heeft meestal een seizoensthema, met een educatieve ondertoon. Het werk wordt tentoongesteld in de ruimte, de week erna kunnen ze het komen ophalen met hun ouders. Hierdoor komen de ouders ook in aanraking met de andere projecten, cursussen en evenementen die er in het gebouw plaatsvinden.

Aan het einde van de middag wordt ook de kelder gebruikt voor cursussen. De verschillende grafische workshops vinden plaats onder begeleiding van professionals. De tijd en dag wordt grotendeels door hun agenda bepaald. Sommige workshops zullen tegelijkertijd plaatsvinden omdat er verschillende docenten voor zijn. Op dezelfde manier zullen de analoge fotografie cursus en digitale fotografie cursus na elkaar plaatsvinden omdat dit dezelfde docent is. Op een mooie dag gaan de schilder- of tekencursus en de fotografie cursussen naar buiten om een thematisch project vast te leggen op canvas of op de gevoelige plaat. Dit werk leent zich goed voor een expositie, elke keer na een cursus van 5 of 10 weken. Ook het zeefdrukken heeft mooie producten als eindresultaat. Bedrukte t-shirts, tassen en posters worden zelf gebruikt of gaan in de verkoop. Op deze manier krijgen de deelnemers iets tastbaars in handen en leren ze vaardigheden ontwikkelen. Deze workshops zijn voornamelijk gericht op de jeugd (12-25 jaar), maar er kan ook een volwassenen groep komen als er genoeg geïnteresseerden zijn. Bijvoorbeeld de ouders die meekomen om het werk van hun kind op te halen. De computersoftware cursus is gericht op een breder publiek. Een groepje ouderen die de basis leren van Microsoft Word en Excel, gegeven door middelbare scholieren, maar ook een cursus in Adobe Photoshop, gegeven door bijvoorbeeld een student van het Grafisch Lyceum uit de buurt. De cursussen lopen ook door tot in de avond. De ruimte die hiervoor is gereserveerd moet goed kunnen inspelen op een wisselend rooster en aanbod van workshops. De doka is een vast element in de ruimte, net zoals de computerwerkplekken, presentatieruimte en opslag. De rest van de ruimte moet kunnen reageren op de vraag en het aanbod naar en van workshops.

In de avond wordt ook de begane grond multifunctioneler ingezet. Op de meeste avonden zal het een restaurant zijn, waarbij

het gehele vloeroppervlak wordt ingezet als eetgedeelte (in combinatie met de expositie). De maaltijden worden bereid door het vaste team van koks. Dit zijn simpele maaltijden met lokale ingrediënten. De kaart wisselt dan ook regelmatig aan de hand van het aanbod. Als er een podiumavond is, wordt een deel van de meubels bij het podium verplaatst naar de opslag of opzij gezet op de verdieping zelf. Hierdoor ontstaat een lege ruimte die dienst kan doen als dansvloer. Bij een filmvertoning of bij een lezing worden er bankjes en stoelen of krukjes in rijen gezet zodat het publiek kan zitten. De lichten en de geluidsinstallatie vormen vaste onderdelen van het podium. Eens in de week of maand is er een Wijkkeuken. Dit betekent dat geïnteresseerde hobbykoks of kook-enthousiasten uit de wijk een maaltijd bereiden voor de wijk. Dit kan een thema hebben, zoals bijvoorbeeld een bepaalde cultuur van één van de koks. Iedereen kan binnenlopen, het wordt een tijd van tevoren aangekondigd via posters en social media. Deze maaltijd wordt gegeten aan lange tafels, hierdoor kunnen de wijkbewoners elkaar beter leren kennen. Als het lekker weer is, zullen deze tafels doorlopen op een terras buiten. Dit terras moet dezelfde hoogte hebben als de begane grondvloer (500 mm boven straatniveau). Het podiumgedeelte van het restaurant is dus het meest multifunctionele deel, het kan ook worden afgehuurd en op dezelfde manier worden ingezet als beschreven. Het gedeelte bij de tuin kan ook worden afgehuurd. Dit heeft een intiemere sfeer dan het podiumgedeelte. Met dagelijks gebruik zijn hier werkplekken en comfortabele zitmogelijkheden waar bijvoorbeeld het breiclubje zit. Als het wordt afgehuurd zullen deze zitjes voor een deel worden gebruikt, maar een deel moet ook kunnen worden opgeborgen om vrije ruimte voor borrels en dansende mensen vrij te maken. Deze kant van het restaurant heeft een directe connectie met de binnentuin via een te openen gevel en een trap. In de warmere maanden is hier een terras tussen de bomen. Tijdens een (afgehuurd) evenement kan de tuin worden gebruikt als terras, dansruimte of voor barbecues.

Tijdens alle evenementen is het belangrijk dat er altijd een directe connectie is met de keuken. Op deze manier kunnen de gasten snel worden voorzien van een hapje of een drankje. Ook moet er altijd een connectie zijn met de toiletten. De garderobe is verdeeld over de verschillende afsluitbare ruimten. De ruimten zijn namelijk in het voor iedereen toegankelijke deel afsluitbaar door flexibele wanden of gordijnen. Beide ruimten (podium en tuinkant) hebben de optie om te worden verbonden met de

buitenruimte door middel van te openen gevels. Het is echter belangrijk dat deze gevels weer worden gesloten rond 22.00 of 23.00 zodat er geen geluidsoverlast is voor de rest van de buurt.

De eerste verdieping wordt alleen gebruikt tijdens evenementen en workshops. Het is de primaire verhuurbare ruimte vanwege zijn formaat. Daarom moet deze ruimte zowel geschikt zijn voor vergaderingen (van business professionals of de lokale sportclub) als voor formele feesten zoals een trouw- of afstudeerfeest met 200 genodigden. Dit vraagt om een flexibele indeling en een opslag voor presentatie materiaal. De sfeer is ook belangrijk, het moet trouwfeest waardig zijn.

FLEXIBILITEIT

Het aanpassen van de grootte van de ruimten is belangrijk om in te kunnen voldoen aan een veranderende vraag. Dit wordt gerealiseerd door schuifwanden. Deze zijn strategisch geplaatst zodat er altijd toegang mogelijk is en zodat visuele lijnen behouden blijven.

Daarnaast worden opslagwanden geïntegreerd opgenomen. Deze wanden maken het mogelijk om aan één of twee kanten spullen op te slaan en tegelijkertijd de ruimte in te delen.

MAAKBAARHEID VAN DE ZELFBOUW

Het project is voor en door de wijk. Dit betekent dat het low-budget en low-tech moet worden gerealiseerd. Een goede manier om dit te realiseren is het zelf laten bouwen door de wijk. Hier zijn een aantal voorwaarden of eisen aan verbonden.

De werkzaamheden moeten (onder begeleiding) eenvoudig kunnen worden uitgevoerd. De plantenbakken van CultuurWerkplaats Carnisse zijn hier een kleinschalig voorbeeld van. Dit betekent dat er moet worden gewerkt met handzame elementen, zowel in afmeting als in gewicht. Ook moet het materiaal waarmee gewerkt wordt makkelijk te verwerken zijn. Het moet bijvoorbeeld eenvoudig, zonder veel materieel gemonteerd kunnen worden. Ook moeten de werkzaamheden dichtbij worden uitgevoerd, hierdoor is er minder transport nodig en is de activiteit goed zichtbaar voor de wijk en passanten. Dit draagt ook bij aan de binding met het gebouw en het gebied.

Dit principe is goed voor te stellen als het ontwerp aan twee punten voldoet. Ten eerste moet er een framework zijn om binnen te werken. Dit is het gebouw zelf, de betonnen structuur en een klimaatinstallatie.

Binnen dit casco zijn echter nog meer regels nodig om het ontwerp te laten voldoen aan het voorgestelde programma van eisen en randvoorwaarden.

Een geïntegreerd systeem met verlichting, ventilatie en bevestigingsmogelijkheden in de vorm van een verlaagd plafond zorgt voor houvast en een tegelijk vrij indeelbare plattegrond.

Dit systeem van multiplex platen en houten latten is met eenvoudige middelen op te bouwen. Dezelfde principes worden toegepast in de houten vliesgevel, schuifwanden en kasten. De platen zorgen voor een nette afwerking. Hierbij is ruimte voor personalisatie van de platen in de vorm van schilderingen. De verlichting kan worden aangepast met een keus in verschillende platen, een laag randje of een geperforeerde plaat geven beide een andere uitstraling.

Schuifwanden en kasten kunnen aan de bovenkant worden bevestigd aan de multiplex platen. Dit is stevig genoeg voor enkele jaren. Mocht de gehele indeling veranderen kunnen de kasten eenvoudig worden gedemonteerd.

5. CONCLUSIE EN TERUGKOPPELING

5.1 CONCLUSIE

Nog te schrijven

5.2 TERUGKOPPELING

Nog te schrijven